

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних історичних
галузей

**Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти**

на тему:

«ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II»

студента IV курсу, групи ІА-42
спеціальності 032 Історія та археологія
Синишина Назарія Євгеновича
Керівник: кандидат історичних наук,
доцент Стефанюк Галина Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Дитинство та юність Кароля Войтили.....	7
РОЗДІЛ 2. Пастирська діяльність отця Войтили.....	30
РОЗДІЛ 3. Папство понтифіка (1978–2005 рр.).....	555
ВИСНОВКИ	8080
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена значущістю постаті Папи Івана Павла II у світовій та релігійній історії XX–XXI століть. Його понтифікат, що тривав з 1978 по 2005 роки, став одним із найвпливовіших у сучасній історії католицької церкви. Папа Іван Павло II не лише очолював духовну спільноту – понад мільярд католиків, але й активно впливав на суспільно-політичні процеси, сприяв демократичним змінам у Центральній та Східній Європі, зокрема підтримував мирні трансформації в Польщі та інших країнах пострадянського простору.

Його міжрелігійна та міжкультурна діяльність сприяла діалогу між представниками різних конфесій, культур та націй, а його численні поїздки по світу зробили християнські цінності ближчими до людей різного походження.

Вивчення життя і діяльності Івана Павла II дає змогу краще зрозуміти значення релігійного лідерства у глобальному контексті, вплив морального авторитету на політичні процеси, а також сприяє формуванню високих духовних та гуманістичних цінностей.

Об'єктом дипломної роботи є життєвий шлях і багатогранна діяльність Папи Римського Івана Павла II як релігійного, духовного та суспільного лідера кінця XX – початку XXI століття.

Предметом дипломної роботи є основні напрями діяльності Івана Павла II, його вплив на розвиток католицької церкви, міжнародні відносини, міжрелігійний діалог, а також значення його вчення для духовного і культурного життя сучасного суспільства.

Метою дипломної роботи є всебічне вивчення життя та діяльності Папи Івана Павла II, аналіз його внеску в розвиток католицької церкви, міжрелігійного діалогу, міжнародних відносин, а також оцінка впливу його діяльності на сучасне суспільство.

Завданнями дипломної роботи, відповідно до обраної мети, є:

- проаналізувати дитинство, родинне виховання та освітній шлях Івана Павла II;

- дослідити його становлення як духовного лідера та обрання Папою;
- охарактеризувати основні напрями діяльності Папи Івана Павла II на всіх етапах його служіння;
- розглянути вплив Івана Павла II на міжнародні відносини та глобальні суспільно-політичні процеси;
- вивчити міжрелігійний та міжкультурний діалог у контексті його понтифікату;
- проаналізувати основні ідеї та духовні настанови його вчення;
- оцінити значення спадщини Івана Павла II для сучасного релігійного, культурного та суспільного життя.

Хронологічні межі дипломної роботи охоплюють 1920–2005 роки. Нижня межа обумовлена роком народження Івана Павла II, а верхня – роком його смерті.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють територію Польщі та Ватикану.

Стан наукової розробки. Джерельну базу роботи становлять різноманітні історичні, богословські, публіцистичні та документальні матеріали, що висвітлюють життя і діяльність Папи Івана Павла II.

Основу джерельної бази складають біографічні праці про Івана Павла II. Основними є праці американського богослова та публіциста Джорджа Вайгеля «Свідок надії. Життєпис Папи Івана Павла II», біографії Папи, яка охоплює його життя від дитинства до понтифікату, та «Кінець і початок. Папа Іван Павло II: перемога свободи, останні роки, спадщина» – про останній період його діяльності. Серед українських дослідників життя Івана Павла II можна виділити українського релігієзнавця та журналіста Андрія Юраша та його працю «Папа Іоанн Павло II», яка охоплює ключові етапи життя Папи, а також показує взаємини понтифіка з Україною та його вплив на неї. Використано також було й автобіографічні праці Івана Павла II, серед яких «Дар і Таємниця», в якій Папа не тільки згадує про своє життя, а й роздумує про різні важливі та глибокі теми. Не менш важливою є і книга «Переступити поріг надії», яка побудована у формі запитання-відповідь: журналіст Мессорі передав Папі заздалегідь низку глибоких запитань на теми

віри, Церкви, культури та сучасного світу, а Іван Павло II вирішив відповісти у письмовій формі, що дозволило надати відповідям чіткість і філософську глибину.

Були використані й інші праці Івана Павла II, такі як енцикліки, апостольські листи, промови, а також його літературні твори. Основу джерельної бази роботи складають також монографії, публікації в періодичних виданнях, наукові статті, інтернет-ресурси, тощо.

Методологічну основу дипломної роботи складають методологічні принципи, а саме історизму, всебічності та об'єктивності, і методи наукового пізнання. Дослідження життя та діяльності Папи Івана Павла II ґрунтується на комплексному підході, який поєднує різні методи дослідження:

- історико-біографічний метод – для вивчення життєвого шляху Івана Павла II, починаючи з його дитинства та завершуючи періодом понтифікату;

- аналітичний метод – для аналізу праць, енциклік, проповідей та промов Папи;

- порівняльний метод – для співставлення діяльності Івана Павла II з іншими церковними і політичними діячами епохи;

- системний підхід – для комплексного розгляду духовної, суспільної та міжнародної діяльності Папи;

- інтерпретаційний метод – для осмислення філософських і морально-етичних ідей у вченні Івана Павла II.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в тому, що автором зроблено спробу комплексно дослідити та систематизувати опрацьований матеріал з життя і діяльності Івана Павла II. Історичне значення дослідження полягає в тому, що воно допомагає краще зрозуміти один з найважливіших періодів в історії Католицької Церкви та світу. Пантифікат Івана Павла II припав на час значних політичних та соціальних змін, зокрема падіння комунізму у Східній Європі. Розуміння його ролі в цих процесах є важливим для істориків та політологів.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що дослідження життя та діяльності Папи Івана Павла II може бути використаним у різних сферах.

Релігійне значення дослідження полягає в тому, що для християн воно може бути корисним у поглибленні розуміння їхньої віри та цінностей. Вчення Івана Павла II, енцикліки та проповіді є важливим джерелом духовного натхнення та моральних настанов. Також робота може бути корисна у сфері релігієзнавства. Культурне значення полягає у дослідженні культурної діяльності Івана Павла II як поета, драматурга та актора, яке є важливим для розуміння культурних процесів XX століття. Політичне значення роботи є важливим для розуміння політичних процесів періоду життя та діяльності Папи. Крім того, дослідження життя та діяльності Івана Павла II може бути використаним у навчальному процесі для студентів при підготовці рефератів, семінарів і дослідницьких робіт, для викладачів як додатковий матеріал при підготовці лекцій. Дослідження може бути також корисним для духовенства та катехитів, і для тих, хто зацікавлений у постаті Івана Павла II.

Структура дипломної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (77 позицій) та додатків (3).

Розділ 1.

ДИТИНСТВО ТА ЮНІСТЬ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ

Майбутній Папа Іван Павло II, Кароль Юзеф Войтила, народився 18 травня 1920 року у містечку Вадовіце, неподалік Кракова, в сім'ї підпоручника австро-угорської армії Кароля Войтили-старшого та його дружини Емілії Качаровської-Войтили [32, с. 85].

Кароль Войтила-старший народився 18 липня 1879 року в селі Ліпнік біля Кракова. Він походив із бідної селянської сім'ї, яка відзначалася своєю релігійністю. Після призову до австро-угорської армії, здобув освіту в офіцерській школі і надалі просувався по військовій кар'єрній драбині. Після закінчення Першої світової війни служив підпоручником, а пізніше став військовим урядовцем [21, с. 43]. Емілія Качаровська народилася 26 березня 1884 року у Кракові. Походила вона з родини польських ремісників із литовським походженням. Її батько, Фелікс Качаровський, працював лимарем. Родина була небагата, але теж глибоко релігійна [21, с. 44]. Повінчалися Кароль та Емілія 1904 року в місті Вадовіце, де в подальшому і виховували своїх дітей (див. додаток А).

Старший син сім'ї, Едмунд, народився 27 серпня 1906 року. З дитинства займався спортом, закінчив Ягеллонський університет в Кракові, де в 1930 році здобув степінь доктора медичних наук, після чого розпочав свою лікарську практику в лікарні Бельсько. Через декілька років після народження Едмунда, Емілія Кароль народила доньку, яка прожила всього декілька тижнів [21, с. 46].

З 1919 року Войтили жили в квартирі на другому поверсі будинку за адресою Ринок 2 (зараз Косьцельна 7). Навпроти знаходився костел Святої Марії, де і був хрещений військовим капеланом Францишеком Заком 20 червня 1920 року новонароджений Кароль. Рідні стали називати його Лолеком, а його повне ім'я було Кароль Юзеф, в честь Франца Йосифа, що було даниною поваги Габсбургській монархії, якій служив його тато [4, с. 7].

15 вересня 1926 року майбутній Папа вступив до місцевої початкової школи. Він вивчав там польську мову, арифметику, Закон Божий, співи і

малювання. Лолек показав себе як дуже обдарований учень. Проте його безтурботні шкільні роки тривали недовго. 13 квітня 1929 року, коли Каролу було неповних дев'ять років, від хвороби нирок помирає його мати у віці сорока п'яти років [21, с. 47]. Рання смерть матері мала величезний вплив на хлопця та формування його особистості. Саме в цей період у Кароля почала зростати глибока віра та пошук втіхи у Богові. Втрата близької людини пробудила в ньому риси, які стануть визначальними у його діяльності як пастира, а саме співчуття, співпереживання, відкритість та терплячість [32, с.88].

Також, саме після втрати матері, у Кароля пробуджується особливо глибока відданість Пресвятій Діві Марії, яку він прийняв як свою Небесну Матір, що часто пов'язують з тим, що він був позбавлений материнської турботи. Любов до Богородиці прослідковується впродовж усього життя Папи. Особливо це відображено в його єпископському девізі «Totus Tuus», що з латині перекладається як «Увесь твій». Вплив смерті матері на майбутнього Папу також може прослідковуватись і у його вченні про жінок [21, с. 48].

У 1939 році, у дев'ятнадцятирічному віці, Кароль написав вірш «Над цією твоєю білою могилою», присвячений матері. У ньому він висловлює велику любов та смуток: «Над цією твоєю могилою вже багато років віє вітер, що пробуджує пам'ять...» [19, с. 27]. Це свідчить про те, що навіть через роки після втрати мами, він досі відчував біль і тугу.

Після смерті дружини, Кароль Войтила-старший повністю присвятив себе сину. Спільна трагедія посилила стосунки Лолека з батьком, який став для нього прикладом мужності і справжньої віри. Папа Іван Павло II згадував: «Після смерті моєї матері життя мого батька стало постійною молитвою... Його приклад мав вирішальний вплив на мої ранні роки» [4, с. 15].

Батько привчав сина до регулярної молитви, читання Біблії, а також навчав Кароля німецької мови, займався з ним вивченням польської історії та літератури. Будучи людиною патріотичних поглядів, Кароль Войтила-страший виховував у сина не тільки любов до Бога, а й до своєї Батьківщини [32, с. 88]. У Кароля Войтили було багато вчителів у юні роки та в зрілості, але найбільше на нього

вплинув його головний вчитель – батько. Підтвердженням цього є цитата Івана Павла II про свого тата: «Ми ніколи не говорили про покликання священника, але його приклад став для мене прикладом вчителя, вчителя домашньої семінарії» [4, с. 15].

Восени 1930 року Кароль Войтила вступив у Вадовіцьку державну середню школу Марціна, яка знаходилась на вулиці Міцкевича. В цей час Лолек почав прислужувати в сусідньому костелі Святої Марії. Він відвідував її з батьком кожного ранку перед уроками, після чого йшов до школи, де заняття розпочинались у восьмій годині ранку. Після уроків, Кароль з батьком ходили обідати до сусіднього бару їхніх друзів, а після обіду Лолек мав дві години вільного часу. Потім він робив домашнє завдання, після чого проводив час зі сім'єю. В цей час завжди входила спільна молитва, читання Святого Письма, часто вони прогулювались, а ввечері батько готував на всіх вечерю [21, с. 51].

В цей період у Вадовіце прибув молодий священник о. Казімеж Фіглевич, який почав служити в костелі Святої Марії, а також викладати дітям катехизис. Він запам'ятав молодого Войтилу як доволі високого, дуже «живого» хлопчика, обдарованого, проникливого і дуже хорошого, який мав прекрасні стосунки як з однолітками, так і зі своїми вчителями. Отець став справжнім духовним наставником хлопця. Вони часто спілкувались на різні теми та навіть за межами церкви підтримували дружні стосунки. Цей зв'язок не перервався і після того, як о. Казімеж був переведений до катедрального собору Кракова. Коли Кароль був уже старшокласником, отець часто запрошував його в Краків на урочисті служби, які, як пізніше згадував Іван Павло II, справили на нього велике враження. О. Казімеж Судер, який після Другої світової війни познайомився з Войтилою в краківській семінарії, вважав, що о. Фіглевич, який був справжнім кумиром для Кароля, безумовно вплинув на те, що у подальшому майбутній Папа відкрив для себе покликання священника [4, с. 17].

Також, саме в цей період, Лолек особливо зблизився зі своїм братом Едмундом. Коли Едмунд навчався в Кракові, вони майже не бачились, проте після того, як він почав працювати в лікарні Бельсько, брати стали бачитись набагато

частіше [21, с. 51]. Едмунд та Кароль, за можливості, проводили багато часу разом. Едмунд брав Кароля на футбольні матчі, а Лолек, у свою чергу, приїжджав до брата в лікарню і влаштовував для його пацієнтів «театр одного актора» [21, с. 51]. Проте 5 грудня 1932 року Едмунд Войтила у віці двадцяти шести років помер від скарлатини, якою заразився від свого пацієнта. Це була ще одна величезна втрата для Кароля, якою він був приголомшений не менше, ніж смертю матері. Друзі та знайомі намагались втішити хлопця, але той вважав, що Едмунд приніс себе в жертву Божій волі [32, с. 89].

Кароль навчався у Вадовіцькій державній середній школі Марціна, яка давала чудову освіту. Головними предметами були польська мова і література, латинь, грецька, історія та математика. Саме в цей час в Кароля просинається любов до латині, яку він пронесе через все своє життя. Будучи круглим відмінником, він також встигав займатись позашкільною діяльністю. Він активно брав участь у місцевому театральному гуртку, а також був членом «Товариства Марії», спільноти молодих віруючих людей, об'єднаних навколо вірності Матері Христа. Там він познайомився з о. Захером. Згодом хлопець став головою цього товариства [4, с. 18].

3 травня 1938 року Кароль прийняв таїнство конфірмації. Невдовзі школу Марціна відвідав Адам Стефан Сапега – архієпископ Краківський. Як зразковому учню, Каролю дали виступити з вітальними словами. Войтила настільки вразив архієпископа, що той запитав о. Захера, чи не думає він віддати хлопця навчатись до семінарії. Проте, на той момент Кароль вже вирішив вступати в Ягеллонський університет, і присвятити себе літературі та театру. Однак, ця зустріч архієпископа і Войтили була не останньою, і Сапега також здійснив чималий вплив на Кароля [21, с.54].

Любов майбутнього Папи до літературної та театральної творчості почала формуватись в ньому ще в дитинстві завдяки домашньому читанню та занять з батьком, шкільним урокам, а також завдяки всьому устрою Вадовіце, одного з центрів літературної та театральної культури Польщі, де особливо любили польський романтизм [21, с. 54].

Польський романтизм виступав за повернення всіх втрачених цінностей, які мали стати інструментом національного відродження. Серед таких цінностей, на думку польських романтиків, одне з головних місць посідав католицизм. Католицизм і християнські цінності вони порівнювали з дріжджами, за допомогою яких виріс національний характер Польщі [21, с. 55]. Захоплення Кароля польським романтизмом розпочалось тоді, коли тато читав йому трилогію Генріка Сенкевича. Згодом Войтила відкрив для себе творчість Адама Міцкевича, Юліуша Словацького та Цяпріана Каміля Норвіда. Кароль знав напам'ять «Пана Тадеуша» Міцкевича, а також ще у шкільні роки грав у виставі «Кордіан» Словацького, але найбільше вплинула на нього творчість Цяпріана Каміля Норвіда, яка стала для майбутнього Папи зразком поєднання віри, любові до Батьківщини і філософських роздумів [21, с.58].

У Вадовіце було багато як професійних, так і аматорських театрів. Ще під час шкільних років, Кароль Войтила став активним учасником театральної діяльності міста. Восени 1935 року школа Войтили поставила трагедію «Антигона». Пізніше, разом зі своєю подругою з іншої школи, він організував міжшкільний поетичний конкурс, бути суддею на якому вони запросили знамениту актрису Казімежу Рихтерову. В 1937 році Кароль взяв участь у виставі «Балладина», з якою шкільна театральна труппа Вадовіце у 1937–1938 рр. відправилась у гастрольне турне регіоном. Також він брав участь у парафіяльному театрі під керівництвом о. Захера, де грав графа Генріка в драмі Зігмунта Красинського «Небожествена комедія» [21, с. 59-60].

В цей період Кароль Войтила знайомиться з Мечиславом Котларчиком, театральним режисером, філософом і глибоко релігійною людиною, який в середині 30-х років викладав історію в одній зі шкіл у Вадовіце. В 1936 році Мечислав взяв шістнадцятирічного Кароля під свою опіку. Котларчик навчав Войтилу сценічному мистецтву, декламуванню віршів, а також часто обговорював з ним релігійні теми. Також режисер часто залучав Лолека до своїх вистав. Мечислав Котларчик здійснив на Войтилу великий вплив як митець, і як духовний наставник, який допомагав Каролі шукати відповіді на питання про

роль мистецтва та релігії [63]. Театр став невід'ємною частиною життя Кароля Войтила, який показав йому, наскільки слово здатне змінити людину та історію.

27 травня 1938 року Кароль закінчив середню школу. Того ж літа він з батьком переїхав у Краків, оскільки планував вступати на філологічний факультет Ягеллонського університету, що йому й успішно вдалося. Своєю спеціальністю Войтила обрав польську філологію [28, с. 27]. Жили Войтили на цокольному поверсі будинку, який розташовувався за адресою Тинецька 10, і який був побудований братом Емілії під час Першої світової війни. На двох верхніх поверхах цього будинку жили дві сестри Емілії. Будівля розташовувалася на березі Вісли, і з нього відкривався краєвид на Вавельський замок та катедру, парафіянином якої Кароль стане, і в якій служив його друг та духовний наставник о.Фіглевич [21, с. 69].

В перший рік навчання в університеті Кароль вивчав фонетику, граматику, етимологію польської мови, художній переклад, середньовічну та сучасну польську поезію, церковнослов'янську мову, основи сучасних слов'янських мов. Саме в цей час Войтила почав цікавитись вивченням іншим мов. Він був записаний на таку велику кількість студій, що відвідував тридцять шість годин лекцій на тиждень, замість зазначених десять [28, с. 28]. Крім того, він вів активне спортивне життя, продовжуючи своє дитяче захоплення лижним спортом. Також Кароль продовжував займатись театральною діяльністю. Він грав і навіть приєднався до трупи експериментального театру, яка потім стане відома як «Студія 39». Крім того, постійно відвідував поетичні вечори. Кароль став також членом «Вченого гуртка вивчення Польщі», студентського товариства, яке влаштовувало літературні вечори та обговорення різних актуальних тем, наприклад, проблем освітніх реформ чи заборон для євреїв на навчання в Ягеллонському університеті. Також він продовжував писати вірші і почав працювати бібліотекарем на громадських засадах [21, с. 70-71].

Працездатність та інтелектуальна обдарованість Кароля була визнана всіма. Він притягував до себе людей різного віку і прошарків своїми талантами, глибокими поглядами і добротою, вражав їх одночасно простотою і

незвичайністю. Навіть не характерну для його віку глибоку релігійність всі сприймали як гідну рису, а не дивну. Незважаючи на таку індивідуальність, він мав хороші стосунки з ровесниками і заводив багато друзів [32, с. 101].

Кароль Войтила був зразковим студентом, другом, сином, а також зразковим поляком. Він формувався в середовищі та умовах, які не лише привили йому любов до Бога, а й любов до Польщі, її історії та культури, що, у свою чергу, навчило його любити свободу. Саме ця любов до свободи відіграла одну з ключових ролей у його майбутньому житті та в майбутньому понтифікаті. Майбутній Папа вважатиме, що єдиним засобом для досягнення свободи є правда, а людський дух, який присвятив себе правді, є найбільш незламною силою [17].

Кароль Войтила поступово став частиною культурного та освітнього життя Кракова, який був історичним та духовним центром польської нації. Він поступово влився в прошарок краківських інтелектуалів, починаючи розділяти їхні цілі та прагнення, для яких польськість в усіх її виявленнях була невід'ємною складовою їхнього світогляду, що і в культурному, і в освітньому, і в релігійному вияві знаходила своє віддзеркалення [32, с. 102].

Отже, перший рік навчання Кароля в університеті – це глибоке його занурення в насичене студентське життя, наповнене навчанням, творчістю, самовдосконаленням та нових знайомств. Вже тоді було зрозуміло, що Войтилі передбачено велике майбутнє. Хоча сам тоді він не розумів, яким саме шляхом піде – література, філологія чи театр. Проте, як він сам вважав, Бог вибрав цей шлях замість нього [32, с. 102].

Наступні роки в університеті обіцяли бути такими ж бурхливими, як і попередній. Проте, цьому не судилося бути. 1 вересня 1939 року гітлерівська Німеччина напала на Польщу, розпочавши Другу світову війну, яка відіграла у формуванні особистості майбутнього Папи вирішальну роль, і яка частково допомогла йому вибрати шлях церковнослужителя. Зранку цього дня Кароль Войтила вийшов зі свого будинку і відправився до собору, щоб посповідатись і взяти участь в месі. Проте, посеред богослужіння, почувлись гучні та страшні звуки повітряної тривоги та вибухів бомб. «Люфтваффе» розпочало

бомбардування Кракова. Незважаючи на це, настоятель о.Фіглевич дослужив месу, а Кароль, не покинувши церкви та отця, прислужував йому. Після закінчення богослужіння, Кароль побіг додому, де залишився його батько [4, с. 29]. Так розпочався цей один з найстрашніших днів в історії людства для Кароля, переломний день для нього, Польщі та усього світу. За тиждень нацистські війська вже були у Кракові. Повернення до звичного способу життя було неможливим. Але ніхто й уявити не міг, що зміни виявляться настільки різкими й трагічними. Восени 1939 року ніхто ще не здогадувався, які страшні наслідки матиме війна для Польщі. Це буде не лише втрата незалежності, а й цілковите спотворення самого сенсу життя для мільйонів людей. Відбувся четвертий розподіл Польщі. Її східна частина перейшла до Радянського Союзу, тоді як на іншій території Польщі була утворена окупаційна зона під назвою Генеральне Губернаторство з центром у Кракові, яку очолив Ганс Франк [37, с. 510].

Франк оселився в замку Вавель і встановив у місті та на всій польській території режим терору. Над входом у замок було написано: «Якщо Бог з нами, то хто проти нас?» Він почав надсилати накази, щоб показати полякам, що Бог більше не з ними. Франк проголосив, що поляк не має жодних прав, а його обов'язок слухатись. Він ставив за мету знищити все, що було пов'язане з колишньою польською державністю – культуру, релігію, людей. Він переслідував колишніх політиків, лідерів, священників, митців. Франк проголошував, що польську культуру слід знищити, а поляків більше немає бути в Польщі. Людей з «арійською зовнішністю» забирали до Німеччини, їхніх дітей – до німецьких сімей. Інші ж мали працювати, голодувати й зрештою померти. Не дозволялось виявляти жалість – лише сувора відданість націонал-соціалізму. Франк заявив, що будь-яке порушення каралося смертю, або відправкою в концтабір. Вища освіта була заборонена. Культурне життя вважалося злочином, наприклад, виконання Шопена було під забороною. Нацисти знищували бібліотеки, пам'ятники, храми, перейменовували театри. У Кракові зруйнували пам'ятник Міцкевичу, алтар з костелу Діви Марії відвезли до Нюрнберга, Краківський театр став німецьким. Почалося систематичне знищення польської нації [21, с.78].

Особливу увагу нацисти звернули на католицьку церкву як носія польських національних традицій. До війни вона володіла великими землями та мала значний вплив. Після вторгнення нацистів тисячі священників і монахів були репресовані: багатьох розстріляли, понад 2600 загинули в концтаборах. Було заборонено проводити богослужіння на польській мові без дозволу окупаційної влади. Діяльність католицьких молодіжних груп, членом яких був і Войтила, була заборонена, оскільки їхні учасники, як правило, брали участь в русі опору [21, с. 79]. Ці події, які напряду торкались Кароля, відбилися на світовідчуттях юнака, посиливши його віру. Якщо до війни Войтила розвивався у світському просторі, то після її початку у ньому відбувається остаточний духовний здвиг, який направив його на шлях, з якої Кароль вже не звернув ніколи. Цим шляхом стала церква.

Університет, осередок здійснення його мрій та цілей, був закритий. Багато його друзів та знайомих серед викладачів, студентів, священників, місцевої інтелігенції піддались репресіям. Особливо болісно йому було бачити, як знищують найсвятіше для нього – церкву. Всі плани, які він будував роками, були зруйновані. Проте, попри жахливі умови, він не покинув прагнень до знань. Наприкінці 1939 року, в листі до Мечислава Котлярчика, він вказував, що активно продовжує вивчати мови та долучився до підпільних курсів, які організовували професори, залишені на волі [63].

Звісно, Кароль також залишався активним членом церкви. Після меси 1 вересня у Вавельській катедрі ще десь два місяці відбувались богослужіння. З листопада 1939 року, як вже згадувалось, Вавельський замок був перетворений на резиденцію Ганса Франка, після чого доступу поляків для їхнього історичного та церковного святилища вже не було, а о.Фіглевич міг лише два рази на тиждень відправляти богослужіння в головному храмі архідієцезії Кракова. З цього часу Кароль почав відвідувати богослужіння в інших церквах, в тому числі підпільних. Там він знайомиться з багатьма людьми, які поділяли його духовні переконання, та знаходить нових наставників, які вплинули на його релігійне зростання [32, с. 106].

Особливо він зблизився з отцями із костелу Св. Станіслава Костки. Парафією опікувались отці салезіяни – чернеча спільнота, відома своїм прагненням до розвитку духовної освіти, сучасних методів виховання та активної праці з молоддю. У лютому 1940 року при храмі відбулися реколекції, які зібрали багато учасників – переважно інтелігенцію й колишніх студентів. В умовах війни, коли були зруйновані звичні форми інтелектуального життя – а саме лекції чи публічні виступи – люди з особливою глибиною занурювалися в духовні розмови, що проводилися у стінах храму [32, с. 106].

Із цієї реколекційної групи сформувалася стійка духовна спільнота, яка знаходила підтримку в таких зустрічах. Кароль Войтила згодом неодноразово згадував той досвід, підкреслюючи важливість життєвих прикладів для зміцнення віри. Ці приклади демонстрували учасники катехитичної групи, зокрема видатний біблеїст і викладач теології Ян Мазерскі, який проводив заняття для молоді [28, с. 43].

Втім, найглибший вплив на духовне зростання Войтили мав не священник чи науковець, а мирянин Ян Тирановскі – скромний краківський кравець, людина без формальної освіти, замкнутий і небагатослівний, проте надзвичайно релігійний і глибокий містик. Він організовував катехитичні зустрічі та духовні розмови для молоді. Саме на одній з таких зустрічей Кароль познайомився з ним, після чого Войтила почав регулярно відвідувати його, ведучи глибокі розмови, які значно вплинули на формування його віри. Тирановскі знайомив його з літературою про глибоку духовність, маловідому в тогочасній церкві. Він познайомив Войтилу з творами Святих Івана від Хреста та Терези з Авілі, що мали великий вплив на формування його духовного світогляду. Ян допоміг Войтилі досягнути цінність внутрішнього життя, молитви, самозаглиблення й аскетизму. Але найголовніше, Тирановскі через власне життя демонстрував, наскільки віра може бути не абстрактною теорією, а способом буття [3, с. 53].

Завдяки Тирановскі, Кароль Войтила відкрив для себе та пізнав містицизм – глибокий особистий духовний досвід єднання з Богом, що виходить за межі раціонального розуміння та традиційних форм релігійної практики. Згідно цього

вчення, шлях до Бога проходить через очищення душі – внутрішні випробовування, темряву та покору. Молитва, у розумінні цього вчення, не є проханням, а скоріше – мовчазною присутністю перед Богом, повною довіри. В результаті людина досягає абсолютної внутрішньої свободи і повного возз'єднання з Богом [25].

Для майбутнього Папи ця духовна традиція кармелітів стала не лише теоретичним напрямом богослов'я, але й живим джерелом віри, що формував його внутрішній світ, спосіб мислення, молитви й сприйняття реальності.

У своїх пізніших спогадах Іван Павло II назвав Яна Тирановські «апостолом Божої величі», підкреслюючи, що саме цей непримітний мирянин відкрив йому «новий світ, про існування якого він раніше не здогадувався» [3, с. 52].

В цей час німецька влада запровадила примусову працю для всіх поляків віком від вісімнадцяти до шістдесяти років. Щоб уникнути арешту, Кароль був змушений знайти роботу, адже лише так можна було отримати документи, які підтверджували право на існування – аусвайс [37, с.512].

Першою надією для нього став Словацький театр – культурний осередок, який до війни мав вагоме значення у житті міста. Кароль планував не просто працювати там технічним працівником, а зробити перші кроки в акторській кар'єрі, яка йому тоді щиро імпонувала. Але з приходом німців театр передали під повний контроль нової влади, а всіх польських працівників було звільнено [21, с. 82].

Не втрачаючи надії, Войтила влаштувався посильним до складу одного з місцевих ресторанів. Робота була неважка, і, головне, вона не забирала багато часу. Завдяки цьому Кароль продовжував займатися самонавчанням, читав філософську та художню літературу, брав участь у діяльності аматорського театру. Це були важкі часи, але саме тоді він мав змову звернути увагу на те, що йому було дійсно цікаво. Він перечитав більшість творів польської класики, працював над знаннями французької мови та почав вивчати іспанську мову [21, с. 83]. Проте ці випадкові роботи не давали жодного захисту від ризику бути відправленим до Німеччини на примусову працю. Надійніше місце вдалося

знайти лише у вересні 1940 року. В цьому допомогла вчителька французької – пані Людвіга Левай, яка мала зв'язки на хімічному заводі «Солвей». Це підприємство займалося не лише виробництвом, а й видобутком сировини, зокрема вапняку. Саме на кар'єрі, де добували камінь, почав працювати Войтила [32, с. 109]. Праця була вкрай важкою. Щоденна норма видобутку була такою, щоб завантажити цілий вагон. Для людини, яка до цього займалася лише розумовою працею, це стало справжнім випробовуванням. Його нові колеги, які були досвідченими робітниками, спочатку ставилися до нього з цікавістю, а згодом – із повагою. Багато з них бачили, як важко Войтилі давалася ця праця, й не раз приходили йому на допомогу [28, с. 49].

Коли Войтила почав виснажуватися від надмірного перевантаження, його перевели на легшу роботу – помічником підричника. А з осені 1941 року він отримав ще менш фізично вимогливу посаду на самій фабриці «Солвей». Там він займався транспортуванням вапняку до місць, де той очищувався за допомогою води. Робота проходила в нічні зміни, і частину цієї зміни він міг присвятити читанню. Це дало йому змогу повернутись до своїх інтелектуальних занять навіть у таких важких умовах [32, с. 109].

Здобувши такий досвід, Кароль задумався про саме значення праці. Католицька освіта стверджувала, що важка праця є одним з покарань за первородний гріх, проте власний досвід важкої роботи привів Войтилу до іншого висновку. Робота зі всіма її складностями дає зрозуміти Бога як Творця, оскільки вона зачіпає самий сенс людського життя на землі [21, с. 90].

Пізніше, в 1956 році, свої думки Кароль виразив у поетичній формі в рядках вірша «Каменярський край»: «Чуєш – там вдалині молотків перестук ударяє раз по раз. Я в душу їх впускаю, і вони без упину здаються дивом повсякчас. Чуєш – той був закований, той скелю проломив. І раптом тиша запала. Тієї миті я збагнув, яка велика людина, – тим, що рука її діло звершила немале...» [1, с. 54]. Войтила дійшов висновку, що праця – це внутрішня боротьба між «любов'ю» і «гнівом», і ця боротьба становить її справжню суть. Праця як вид діяльності властива виключно людині. Лише людина працює, тоді як тварина лише метушиться. Ми

працюємо, бо любимо – свої родини, своїх дітей, усіх, заради кого працюємо і від кого залежить результат нашої праці [13].

Працюючи фізично та поринаючи в духовність, Кароль Войтила з новими силами повернувся до театру, ще глибше захопившись мистецтвом сцени. Він та його однодумці не могли змиритися з намаганням нацистів знищити польську культуру. Навпаки, репресії лише посилили в них прагнення чинити спротив через мистецтво.

Вже у жовтні 1939 року Войтила разом із друзями – студентами Ягеллонського університету Юліушем Кидриньським і Тадеушем Квятковським, а також ученицею гімназії Данутою Міхаловською – почали таємно збиратися в домі родини Кидриньських і читати польську літературу. За два місяці Кароль написав свою першу п'єсу під назвою «Давид» – драматичну поему на біблійні та історичні теми, яка, на жаль, не збереглася [12].

Згодом він створив ще дві драми з біблійними сюжетами. «Йов», написаний у 1940 році, розглядав проблему страждання та справедливості, відображаючи через образ Йова долю поневоленої Польщі. Ще глибше ці теми Войтила розвинув у п'єсі «Єремія», де біблійний пророк був поєднаний із постаттю польського релігійного діяча та єзуїта Петра Скарги, а дія розгорталася в Польщі XVI століття. Через ці твори автор шукав причини багатостолітніх страждань Польщі [19, с. 98].

Його театральні прагнення підтримував режисер Юліуш Остерва, який, попри заборону, продовжував працювати над ідеєю театру як духовної місії. Знайомство з ним стало поштовхом для участі Войтили в перекладацьких і постановочних проєктах. Зокрема, він переклав «Едіпа» Софокла з грецької, тоді як Остерва працював над перекладами «Антігони» та «Гамлета» [21, с. 95-96].

Разом із Кидриньським, Міхаловською та іншими друзями Войтила взяв участь у постановці уривка з п'єси Стефана Жеромського «Сопілка», яку вони представили на квартирній сцені в Кракові. Проте після цієї вистави інтерес Остерви до аматорської трупи згас – ймовірно, через складність організації та обмежену аудиторію [21, с. 96]. Від'їзд Остерви створив певну порожнечу, яку

вже в липні 1941 року заповнив Мечислав Котларчик. Через небезпеку життя у Вадовіце, Котларчик із дружиною переїхав до Кракова, оселившись у квартирі Войтили в Денбниках. Хоча він працював вагоновожатим, його не полишала ідея створення «театру слова» – особливої форми вистав, яка була водночас актом культурного опору нацистам [21, с. 97].

22 серпня 1941 року Котларчик провів організаційну зустріч у квартирі родини Денбовських. Серед учасників були Кароль Войтила, Галина Крулікевич, Тадеуш Квятковський, Юліуш Кидринський, Данута Міхаловська, господарі квартири та їхні доньки Христина й Ірена. Котларчику вдалося сформувати ядро нового підпільного театру, який отримав назву «Рапсодичний театр». До складу трупі увійшли: сам Котларчик як режисер, Кароль Войтила, Данута Міхаловська, Христина Денбовська, Галина Крулікевич і Тадеуш Осташевський, який став художником-декоратором. Більшість із них були молоді – віком близько двадцяти років [12]. Репетиції проходили двічі на тиждень, у вечірній час, часто – в умовах затемнення або навіть при свічках. Їхня діяльність була смертельно небезпечною, але водночас – глибоко символічною [63].

Першу виставу театру – інсценізацію «Короля-Духа» Юліуша Словацького – вони поставили у квартирі родини Шкоцьких, знайомих Кароля з часів його навчання в університеті. Прем'єра відбулася 1 листопада 1941 року, у День всіх святих. Войтила виконував роль короля Болеслава Хороброго, який наказав убити святого Станіслава. Отримавши підтримку Котларчика, Войтила надав своїй ролі нового прочитання, граючи короля, який роки по тому, після свого злочину, кається у скоєному [12].

У 1942–1943 рр. актори «Рапсодичного театру» багато працювали. У лютому 1942 року вони представили виставу за поемою Юліуша Словацького «Беневський». Уже в березні на світ з'явилась ораторія за мотивами циклу «Гімни» Яна Каспровича, присвячена темі хресних страждань. Далі послідувала постановка «Година Виспяньського» – театральна композиція з фрагментів трьох п'єс Станіслава Виспяньського, яка була показана чотири рази. Потім було поставлено «Час Норвіда» – ще один поетичний монтаж, який протримався три

покази, а «Пан Тадеуш» Адама Міцкевича вийшов на сцену двічі. Останньою постановкою з участю Кароля Войтили стала п'єса «Самуель Зборовський» – історія про шляхетського бунтівника XVI століття. Прем'єра відбулася 16 березня 1943 року, і виставу зіграли тричі [63]. Незважаючи на суворі умови, зокрема постійну зміну місць виступів, щоб уникнути уваги гестапо, творчість «Рапсодичного театру» була надзвичайно інтенсивною: за час діяльності поставлено сім вистав, проведено двадцять дві покази й понад сто репетицій [12].

Для молодих акторів цей театр був набагато більшим, ніж просто захоплення, або засіб втечі від буденності. За свідченням Данути Міхаловської та Галини Квятковської, всі вони щиро вірили, що беруть участь у русі опору. Їхньою метою було не що інше, як «порятунок національної культури» – духовна місія, що мала передувати політичному відродженню народу [21, с. 99].

Театр також відіграв важливу роль у становленні особистості Кароля Войтили. Завдяки роботі з Мечиславом Котларчиком, Кароль удосконалив свою дикцію, здобув вміння керувати аудиторією і відчувати темп виступу. Його здатність продовжувати декламувати «Пана Тадеуша» навіть під час вуличних оголошень через гучномовці засвідчила емоційну стійкість – якість, що пізніше стане його рисою як духовного лідера [63]. Теми, які досліджувалися у театрі Котларчика, глибше ознайомили Войтилу з польською романтичною традицією. Цей досвід зміцнив його переконання у тому, що слово має силу змінювати світ. Саме тому значна увага в репертуарі театру приділялася Юліушу Словацькому – поетові, що вірив у силу слова як інструмент національного оновлення [12].

Для Котларчика театр був не просто мистецтвом – це був ритуал, духовний акт. На його думку, людина приходить до театру не заради розваги, а щоб долучитися до чогось глибшого, до переживання, що змінює. Саме тому Котларчик скрупульозно розробляв такий метод постановки драматичних творів, який би створював у його театрі атмосферу літургії, що викликає у глядачів недосяжні у звичайному житті почуття [63].

Для «Рапсодичного театру» слово правди, проголошене публічно і в урочистій, майже літургійній, атмосфері, стало духовною протиотрутою проти

фальші, якою нацистська влада намагалася отруїти польське суспільство. Правда стала головним інструментом боротьби зі злом – у це твердо вірили як Котларчик, так і всі учасники театру. Це було не просто їхнє переконання, а спосіб життя [63].

Віра, сформована в ті роки, і досвід, здобутий у підпільному театрі, залишили глибокий слід у душі Кароля Войтили. Цей духовний фундамент згодом став йому в пригоді, коли, вже як церковному діячеві, довелося протистояти іншій формі тоталітаризму – комуністичному режиму. У період німецької окупації Кароль зовсім не поринув у релігійний квієтизм та пасивне споглядання. Хоч багато його однолітків брали участь у збройному опорі або саботажі, ризикуючи життям, Войтила обрав інший, не менш мужній шлях – опір через культуру, через силу слова. Він глибоко вірив, що слово є тим стрижнем, навколо якого тримається увесь світ.

«Рапсодичний театр» був частиною польського національно-визвольного католицького підпільного руху «Унія», членом якого був і Кароль Войтила. «Унія» виникла в результаті об'єднання підпільних організацій, які склались з колишніх членів заборонених католицьких молодіжних груп. В рух можна було потрапити тільки по рекомендації одного з його членів. Після перевірки кандидата регіональним керівництвом, новий член приймав торжественну присягу дотримуватись усіх принципів організації [21, с. 101].

«Унія» прагнула втілювати християнські моральні засади та застосовувати католицьке соціальне вчення до суспільного життя в той час, коли для поляків суспільного життя фактично не існувало. Назва організації відображала бачення повоєнної Польщі як держави, в якій національні, релігійні й соціальні відмінності будуть подолані шляхом прийняття всім суспільством двох основних принципів: політика та економіка мають підкорятися єдиному джерелу легітимної публічної влади, а вільні особистості повинні ставити загальне благо на перше місце в громадському житті [34, с. 239].

У певному сенсі, «Унія» була спробою сформулювати політичні принципи, здатні покласти край розбрату, який століттями робив польське суспільство

нестабільним і вразливим перед ворогами. Водночас це була спроба закласти основи майбутньої польської держави, в якій закони, економіка та суспільне життя базуватимуться на католицькому соціальному вченні, найбільш детально викладеному Папами Левом XIII і Пієм XI. Йшлося про підтримку родини як основної одиниці суспільства, протидію тоталітарному підходу, розвиток самоуправління, тобто католицького персоналізму, що підкреслює гідність кожної людини, створеної за образом і подобою Божою [21, с. 102]. Ці ідеї мали стати основою демократичної держави й захистом як від радикального індивідуалізму, так і від приниження людської гідності в умовах тоталітаризму. «Унія» мала й військове крило чисельністю 20 000 осіб, багато з яких боролися в підпільній Армії Крайовій, в тому числі під час Варшавського повстання в серпні 1944 року [34, с. 239]. Організація забезпечила підробленими документами близько 50 000 євреїв, які рятувалися від гітлерівського «остаточного вирішення єврейського питання». Вона переховувала 2500 єврейських дітей у Варшаві та надавала фінансову допомогу приблизно 4000 євреям [21, с. 103].

«Унія» була інструментом ідеологічного та культурного спротиву спробам нацистів стерти Польщу з мапи та викреслити польський народ з історії. Вона підтримувала підпільний Інститут Центральної Європи, фінансувала дослідження з культури, праці, молодіжних і жіночих питань. «Союз культури», який вона утримувала, сприяв діяльності культурних гуртків, що чинили спротив через лекції, дискусії, підпільну пресу, зокрема газету «Культура завтрашнього дня». Під опікою «Унії» також діяли підпільні театри, в тому числі «Рапсодичний театр» [21, с. 103]. «Унія» почала втілювати те, що наступні покоління назвуть «громадянським суспільством», ще за умов тоталітаризму. Її принципи «самоуправління» й «союзу» були спробою поєднати любов поляків до свободи із католицьким розумінням спільноти, яке виходить із ідеї єдиного Бога для всіх. Хоча в подальшому надії організації на післявоєнний устрій Польщі були зруйновані, ідеї солідарності, справедливості й європейської єдності залишилися в серці Кароля Войтили на все життя [21, с. 103].

18 лютого 1941 року в житті Кароля сталась ще одна непоправна трагедія, яка також назавжди залишила свій слід на ньому. В цей день, повертаючись з фабрики, він зайшов, як завжди, до родини Міхаловських, де він забирав вечерю для батька і себе. Після цього він разом з Марією Міхаловські відправився додому. Прибувши, вони знайшли Кароля Войтилу-старшого мертвим. Лолек був у розпачі, адже його не було поряд ні з матір'ю в останню її хвилину, ні з батьком [32, с. 113]. Кароль дуже важко переживав цю втрату. Його душевний стан був настільки непевний, що друзі боялись його залишати самого. Тому родина Кидринських навіть запропонувала йому переселитися до них, на що він погодився [32, с. 113].

Втрата батька стала ще одним переломним моментом у духовному житті Кароля Войтили. Вона ще більше загострила його внутрішні пошуки та молитву. Свідки того періоду, зокрема Юліуш Кидринський, згадують, що Кароль проводив багато часу в усамітненні, віддаючись глибокій молитві. Часто він молився, лежачи обличчям до землі, з розпростертими руками – в тій самій позі, яку приймають кандидати до священства під час обряду рукоположення. Чи усвідомлював він символіку цієї пози, чи діяв на рівні інтуїції – невідомо. Проте це був промовистий жест, що свідчив про глибоку внутрішню налаштованість на шлях служіння. Більшість згаданих фактів і подій із життя Кароля Войтили, студента Ягеллонського університету, який так і не завершив свою гуманітарну освіту, гармонійно вписуються в загальну логіку, що підтверджує, що саме життєві обставини, зі всією їхньою складністю та непередбачуваністю, поступово й наполегливо спрямовували його до глибокого переконання в тому, що головним покликанням його життя є служіння церкві [21, с. 104].

У жовтні 1942 року Кароль Войтила прийняв найзваженіше та найважливіше рішення у своєму житті, до якого йшов всі ці роки. Він вступив до таємної семінарії, організованої його давнім знайомим архієпископом Адамом Стефаном Сапегою, що став справжнім духовним лідером Польщі у роки війни [28, с.58]. Семінарія діяла в умовах абсолютної секретності. Заняття відбувалися у невеликих групах або індивідуально, переважно в будинку архієпископа у Вавелі.

Архієпископ Сапега відіграв вирішальну роль у духовному становленні Кароля. Він бачив у ньому не лише покликання до священства, а й потенціал майбутнього лідера. Кароль поєднював фізичну працю на заводі з інтенсивним вивчення богослов'я, філософії, латини, літургії та католицького вчення. Він також активно молився та брав участь у таємних месях [21, с. 107].

29 лютого 1944 року, в житті Войтили сталось ще одне нещастя. Повертаючись після зміни на фабриці, він був збитий вантажівкою. Кароль отримав важкі тілесні ушкодження, після яких два тижні пролежав у лікарні. Те, що він вижив, йому здалось знаком від Бога для підтвердження правильності його рішення піти за покликанням священника [21, с. 108]. У серпні 1944 року, після Варшавського повстання, репресії з боку німецької окупаційної влади значно посилювались. Адам Сапега, розуміючи, що його вихованці наражаються на небезпеку, вирішив нечисленну кількість семінаристів зібрати у своїй резиденції, що дало би змогу, при облаві, представити їх як секретарів та працівників архієпископату. З того часу Кароль Войтила почав мешкати у палаці архієпископа на Францисканській 3, де паралельно і навчався [32, с.111].

Відтоді Кароль Войтила перестав з'являтися на роботу на фабриці. Зникнення молодого робітника не залишилося непоміченим ні для адміністрації заводу, ні для Відділу праці керівництва Генерального губернаторства. Щоб припинити постійні запити з його колишнього місця роботи, у ситуацію втрутився давній духовний наставник Кароля Войтили, отець Казімеж Фіглевіч. З цією метою він спеціально навідався до директора фабрики, намагаючись з'ясувати, як офіційно, під якимось законним приводом, виключити Кароля Войтилу зі списків робітників. Точні домовленості між священником і адміністрацією залишаються невідомими, проте результат був очевидний – окупаційна влада припинила виявляти будь-яку зацікавленість до молодого Войтили [32, с. 111].

Під керівництвом отців Смоленського і Кусака підпільна семінарія, організована Сапегою, працювала за повноцінним денним розкладом. Семінаристи прокидалися о шостій ранку для години особистої молитви. О сьомій служили месу, після якої був сніданок. З восьмої п'ятнадцять до полудня

відбувалися заняття в окремій кімнаті, пристосованій під навчання [28, с. 61]. Опівдні всі переривалися для молитви і сповіді. Далі був легкий обід і відпочинок у саду архієпископа. Ближче до середини дня семінаристи йшли до каплиці для п'ятнадцятихвилинної молитви перед Причастям, після якого розпочиналися індивідуальні заняття. О 18:30 отець Смоленський і архієпископ Сапега проводили духовні бесіди. Вечеряли о сьомій, потім слідувала вечірня молитва, а о 20:15 – особиста молитва [28, с. 61].

Раз на тиждень усі проходили сповідь, при цьому кожен міг обрати сповідника серед викладачів або запрошених священників, що приходили до архієпископської резиденції. Академічний рік починався з триденного духовного усамітнення, що супроводжувався посиленими молитвами, у цей період навчання припинялося, а духовні практики вів отець Смоленський. Іншим періодом усамітнення був Великий піст, а коротші періоди відбувалися протягом року [28, с. 61]. Для збагачення курсу запрошували позаштатних викладачів. Зокрема, Юліуш Остерва проводив заняття з дикції, навчаючи правильної вимови молитв. Такий курс від мирянина був новаторським кроком, враховуючи традиційне дистанціювання між священниками та мирянами [21, с. 119].

Багато років потому Папа Іван Павло II з сумом зауважив, що так і не зміг навчатися у справжній семінарії через війну та подальші події. Проте, як виявилось, підготовка в умовах «домашнього арешту» на Францисканській 3 була достатньою, щоб Кароль Войтила згодом упевнено виконував свої обов'язки. Його однокурсники відзначали його інтелект і глибоку побожність. Сам архієпископ Сапега швидко помітив обдарованість молодого хлопця з Вадовице, який, на його думку, вже чітко визначив своє життєве покликання [4, с. 46].

Тим часом Друга світова війна йшла до завершення. 18 січня 1945 року радянська армія увійшла до Кракова. Найстрашніші часи, коли загроза для життя була щоденною реальністю, залишилися в минулому. Проте, звільнившись від німецьких окупантів, Польща, яка би мала вважатись однією з переможниць у війні, вдруге програла. Хоча формально вона залишалася незалежною державою, реальну владу в країні захопили комуністи, які діяли під прямим контролем

радянського керівництва. Сталінський режим встановив жорстку систему політичного управління, обмеживши свободи слова, віросповідання і демократичні процеси. Польський народ, який сподівався на визволення, натомість опинився в новій формі несвободи – цього разу під залізним кулаком радянської ідеології [37, с. 561].

Для церкви це означало нові виклики. Хоч репресії не були такими жорстокими, як за німецької окупації, комуністична держава системно намагалася обмежити її вплив, контролювати діяльність священнослужителів, переслідувати активних мирян і пропагувати атеїзм. Проте, в цих умовах духовна місія церкви набрала нового значення, а Кароль Войтила почав формуватись як борець і ще з однією людиноненависницькою ідеологією – комунізмом [28, с. 67].

Незважаючи на всю трагедію та іронію так званого «визволення» Польщі, після закінчення війни життя в Кракові поступово поверталось до звичного ритму. Весною 1945 року Ягеллонський університет, де Кароль завершував навчання, відновив свою діяльність, а семінарія Сапеги вийшла з підпілля. Того ж року Войтилу обрали віцепрезидентом студентського «Товариства братньої допомоги», організації, яка займалася розподілом західної гуманітарної допомоги серед знедоленого студентства. Скромність Кароля, його здатність задовольнятися найнеобхіднішим, викликала глибоку повагу серед товаришів [21, с. 126].

Після літнього відпочинку в парафії Раціборовіце поблизу Кракова, восени 1945 року Кароль розпочав останній рік богословських студій. Одночасно він став асистентом викладача на теологічних курсах для студентів. Одним із його викладачів був суворий отець Ігнацій Ружицький, який помітив цікаву звичку Кароля: той завжди писав у верхній частині сторінки дрібним почерком фрази «До Ісуса через Марію» або «Ісус, Марія і Йосиф». Ця духовна практика супроводжувала Войтилу з юнацьких років і залишилася з ним на все життя. Ружицький також підтримував його інтерес до особистості святого Івана від Хреста [21, с. 127].

Сам Кароль самостійно вивчав іспанську мову, використовуючи німецько-іспанський словник, щоб мати змогу читати містичних авторів Ордену Кармелітів в оригіналі. Деякий час він навіть замислювався над тим, щоб вступити до монастиря босих кармелітів, аби цілковито зректися світу. У 1945 році він вирішив порадитися з архієпископом Сапегою. Той твердо відповів: «Спершу закінчи те, що розпочав.» Ці слова розвіяли його сумніви. Через пів століття Іван Павло II згадував, що хоча він і мав сильний інтерес до постаті Івана від Хреста, не відчував істинного покликання до життя кармеліта [21, с. 128].

Невдовзі після війни, Кароль дізнався про жертвний вчинок отця Максиміліана Марії Кольбе, який в Освенцимі добровільно пішов на смерть у камері голоду замість іншого в'язня – батька родини. Цей акт глибоко вразив Войтилу і став для нього моральним ідеалом. Він вирішив, що хоче стати «alter Christus» – «іншим Христом», повністю присвяченим служінню іншим [21, с. 128]. Цей ідеал активно прищеплювали в семінарії через спільне читання «Літанії до Господа нашого Ісуса Христа, Священника і Жертви». Вона складалася з восьми молитов, які прославляли Христа як жертву. Молитви мали виховати у семінаристів здатність зрікатися себе, вчитися дарувати себе, жертвуватися заради інших. Цей принцип мав стати основою життя християнина, особливо – священника [21, с.129].

Ідея самопожертви, віддання себе іншим як дару, пройде через усе життя і творчість Кароля Войтили, стане центральною в його філософії людської особистості та християнської моралі.

У 1946 році, після важких років навчання в умовах війни, підпілля та політичної нестабільності, Кароль Войтила успішно закінчив навчання у Краківській духовній семінарії. Його підготовка до священства під опікою архієпископа Адама Сапегі, яка завершилась успішно складеними іспитами 4 липня 1946 року, відзначалася не лише високим інтелектуальним рівнем, а й глибоким духовним життям [28, с. 68].

Таким чином, дитинство на юність Кароля Юзефа Войтили відіграли визначну роль у формуванні його особистості, духовних переконань, а також у

виборі покликання та в подальшому служінню. Виховання батьків та вплив польського народного набоженства вибудували у ньому фундамент його світогляду, переконань та духовності. Втрата матері та брата, а пізніше смерть батька та досвід війни, не лише загартували його характер, але й заклали основи його глибокої внутрішньої сили та віри. Під час навчання в Ягеллонському університеті, а пізніше – у підпільній семінарії, він вперше відкрив для себе світ філософії, літератури та театрального мистецтва, водночас набуваючи неоціненного досвіду глибокого духовного пошуку і внутрішнього наближення до Бога.

Саме на цьому етапі життя юний Кароль Войтила знайшов своє покликання, у якому бачив сенс свого існування – служіння церкві. Долаючи всі труднощі, він зростав в атмосфері внутрішньої відповідальності, постійної праці над собою та щирого прагнення до істини. Усі ці випробування та життєві обставини стали надійною основою, на якій згодом Кароль Войтила сформувався як священнослужитель, а пізніше як духовний лідер та Папа Іван Павло II.

Розділ 2. ПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОТЦЯ ВОЙТИЛИ

13 жовтня 1946 року, Кароля Войтилу, після шести днів усамітнення та ревних молитов, Адам Стефан Сапега, архієпископ Краківський, рукопоклав в сан піддиякона. Через тиждень Войтила був висвячений на диякона, а вже 1 листопада, у день Усіх Святих, отримав повне священиче рукоположення. Таїнство було здійснено у палацовій каплиці архієпископів Кракова на Францисканській вулиці, і з того моменту Кароль Войтила став священиком [21, с. 131].

Цей момент став переломним у його житті. Якщо до того часу Войтила вагався між наукою, мистецтвом і духовним шляхом, то після рукоположення його вибір був остаточним – служіння церкві. Наступні майже дванадцять років, до призначення єпископом-помічником у 1958 році, він активно розвивав своє священиче покликання, поєднуючи пастирську діяльність із науковою працею і творчими пошуками (див. додаток Б).

Кардинал Сапега, бачивши потенціал молодого священика, поспішав з усіма етапами його посвяти, маючи на меті відправити Войтилу на поглиблене богословське навчання до Риму. Там Кароль мав здобути досвід, який стане фундаментальним у його майбутньому служінні. Вже через два тижні після рукоположення він вирушив до Вічного міста, розуміючи, що попереду новий, відповідальний і тривалий етап життя [32, с. 179].

Безперечно, поїздка до Риму справила глибоке враження на молодого Кароля Войтилу. Попри вже наявні знання в теології, здобуті переважно шляхом самоосвіти та підпільного навчання, саме навчання в Римі стало для нього першим систематизованим академічним досвідом. Крім того, ця подорож стала першим тривалим знайомством з культурами Західної Європи. Під час перебування в Італії Войтила відвідав не лише Рим, але й інші регіони країни, а також побував у Франції, Нідерландах і Бельгії. Особливо значущим стало його знайомство з новітнім французьким священичим рухом, який прагнув оновити

соціальне вчення церкви. Саме цей досвід надихнув отця Войтилу написати свою першу публікацію, надруковану в «Тижодніку повсехному» [32, с. 180-181].

Особливим його досвідом стала поїздка влітку 1947 року до Бельгії, де Войтила активно служив польським шахтарям, які мешкали біля міста Шарлеруа. Поїздка перетворилася на своєрідну місію: він і його товариші проводили катехизацію, проповідували та підтримували громаду [32, с. 181].

Символічною сторінкою його життя стала й весняна поїздка 1947 року до Сан-Джованні Ротондо, де він зустрівся з отцем Піо, який, за свідченнями очевидців, прорік: «Ти станеш Папою», додавши: «На твоєму понтифікаті бачу кров». Хоч достеменно підтвердити цю історію неможливо [46].

У Римі отець Войтила познайомився з багатьма духовними особами з різних країн, що сприяло не лише обміну досвідом, а й удосконаленню мовних навичок, зокрема англійської та іспанської. Іспанську він вивчав особливо завзято, щоб читати в оригіналі твори св. Івана від Хреста – містика, чия думка надихала Войтилу ще з початку 1940-х років [32, с. 182].

Його докторська дисертація була присвячена саме вченню св. Івана від Хреста та його розумінню віри. У цій роботі Войтила розмірковував над тим, що таке справжня віра з точки зору християнської містики. Він описує її не просто як знання чи переконання, а як досвід – дуже глибокий, іноді навіть темний і болісний. Людина, яка шукає Бога, може переживати моменти внутрішньої «темряви», коли все здається незрозумілим і пустим. Але саме в такій «темній ночі душі», за Іваном від Хреста, народжується справжня віра, яка веде до єднання з Богом. Кароль Войтила у своїй дисертації уважно аналізує праці Івана від Хреста, порівнює їх з католицьким богослов'ям і намагається показати, що містичний досвід не суперечить, а навпаки, доповнює традиційне розуміння віри [18].

Незважаючи на певні методологічні розбіжності з науковим керівником, падре Гаррігу-Лагранжем, співпраця була продуктивною: отець Войтила захистив свою роботу з найвищими оцінками. Проте формально докторський ступінь він отримав лише наприкінці 1948 року, після повторної подачі дисертації в

Ягеллонський університет. Там 16 грудня 1948 року його працю було затверджено, і йому офіційно присвоєно звання доктора богослов'я [32, с. 183].

На наступний день після успішного захисту дисертації в Римі, Войтила повернувся до Польщі, де мав розпочати свій пастирський шлях. Прибувши до Кракова, він зустрівся зі своїм духовним наставником, кардиналом Сапегою, і 8 липня 1948 року отримав перше призначення – на сільську парафію в Неговіч. Вже 28 липня він прибув до цього населеного пункту, розташованого лише за 14 км від Кракова, але на той час ще майже не торкненого досягненнями сучасної цивілізації [32, с. 185].

Попри те, що це не виглядало як кар'єрне підвищення після європейських подорожей і навчання в Римі, ні сам Войтила, ні його керівник не сумнівалися в цінності такого досвіду. Успішне душпастирство вимагало починати «знизу», з набуття практичних навичок серед простого народу. Призначення в Неговіч могло бути обумовлене й тим, що парафію очолював досвідчений отець-прелат Казімеж Бузала – близький знайомий Сапегі, здатний передати молодому священникові чимало практичних знань. Деякі джерела також припускають, що Сапега хотів дати можливість виснаженому Войтилі трохи відновити сили на спокійній сільській парафії [21, с.159].

У Неговічі отець Кароль активно займався катехизацією серед селян та їхніх дітей у самому селі та в навколишніх поселеннях. Через відсутність транспорту, він часто їздив до Кракова на старому велосипеді. Жителі Неговича зберегли численні спогади про його жертовність, щирість і доброту: все, що отримував у дар, він нерідко віддавав біднішим. Так, наприклад, подушку і ковдру, подаровані йому, він передав жінці, яку нещодавно пограбували [21, с. 159].

Вільний час, особливо вечорами, отець Войтила присвячував роботі над адаптацією своєї докторської дисертації відповідно до вимог Ягеллонського університету. Водночас він залишався вірним і своєму давньому захопленню – театру. З огляду на сезонне затишшя в сільському господарстві взимку, він організував аматорський театральний гурток, де поставив п'єсу «Гість», виконавши головну роль – бездомного мандрівника [32, с.186].

Як і передбачалося, служіння отця Кароля Войтили на посаді вікарія в сільській парафії Неговіча тривало недовго. Уже 17 березня 1949 року, через трохи більше ніж вісім місяців, кардинал Сапега перевів його до нової парафії – костелу Святого Флоріана в Кракові [21, с. 161]. Проте перед тим, як повернутись до міського середовища, Войтила залишив у пам'яті сільської громади важливий слід. Саме під час обговорення святкування п'ятдесятиріччя священничого служіння настоятеля отця Казімежа Бузали, він запропонував ідею, яка згодом змінила обличчя парафії: звести новий мурований костел на місці старого дерев'яного храму [32, с. 186].

Селяни спершу планували обмежитися облаштуванням території навколо діючої святині, зокрема зведенням огорожі. Та отець Войтила, розвиваючи цю ініціативу, висловив переконання, що справжнім і гідним подарунком стане будівництво нового храму. І хоча сам він уже невдовзі залишив Неговіч, його ідея була реалізована – як свідчення не лише архітектурного бачення, але й глибокого пастирського піклування. Ця ініціатива стала ще одним доказом того, що Войтила з однаковою відданістю ставився до своєї місії на будь-якому етапі – від сільського вікарія до Папи Римського [32, с. 186].

Костел Святого Флоріана знаходився поруч з краківським Старим містом і площею Яна Матейки, де знаходилась Краківська академія гуманітарних та математичних наук. В 1949 році ця парафія була однією з найактивніших у місті. Сюди приходили студенти, викладачі, професори та представники краківської світської та духовної інтелігенції [66]. Кароль Войтила прибув до костелу Святого Флоріана у той час, коли комуністичний режим намагався підпорядкувати собі церкву.

У 1947 році влада створила рух «Мир», метою якого було об'єднання лояльних до держави католицьких священників. У серпні 1949 року уряд прийняв постанову про «захист свободи совісті», проте на практиці це означало посилення контролю над діяльністю церкви. Уже в наступному році католицькі школи, соціальний рух «Католицька акція» та багато інших католицьких організацій було

заборонено, а кілька сотень освітніх і благодійних установ передано державі [37, с. 564].

У квітні 1950 року Церква підписала з владою угоду з дев'ятнадцяти пунктів. У Римі це сприйняли з жалем, вважаючи, що католики пішли на надто великі поступки. Угода визнавала зверхність Папи у церковних питаннях, таких як призначення єпископів та дозвіл на масові релігійні заходи за межами храмів (наприклад, паломництва). Влада також дозволила існування чернечих орденів, хоч і з великою неохотою. Церкві було дозволено проводити уроки релігії в школах, мати каплиці в лікарнях і в'язницях, видавати незалежні журнали, призначати парафіяльних священників та формувати склад семінаристів. Єдиним католицьким університетом, що зберігся в соцтаборі, залишався Люблінський католицький університет. У свою чергу, Церква повинна була закликати вірян підтримувати соціалістичні перетворення та засуджувати «антидержавну діяльність». Ця угода протрималась недовго, проте дала Церкві можливість перевести подих і знайти точки опори, які згодом дозволили їй чинити опір режиму [37, с. 564].

У цей час кардинал Сапега активно підтримував католицьких священників, які викладали в Ягеллонському університеті. Священники традиційно служили в костелі Святої Анни, розташованому зовсім близько від «Колегіум Майус» на краківській Старій площі. Отець Ян Петрашко з костелу Святої Анни вмів залучати студентів та інтелігенцію Кракова настільки успішно, що виникла потреба у збільшенні кількості священників. З огляду на це, князь-кардинал призначив Кароля Войтилу до костелу Святого Флоріана – другого за кількістю студентських парафій серед таких університетів, як Ягеллонський, Краківська політехніка, Академія мистецтв та інші. Войтила, який уже звик працювати по 16–18 годин на день, енергійно взявся до нової справи. Доволі швидко він здобув прихильність парафіян, які відзначали його щирість – рису, що вигідно відрізняла його від заляканих професорів і замкнених у собі священників, з якими вони стикались раніше [75].

«Флоріанський» період у житті отця Кароля Войтили позначився низкою подій і знайомств, які суттєво вплинули на його духовне, інтелектуальне та пастирське становлення. Перебуваючи на службі у костелі Святого Флоріана в Кракові, молодий вікарій опинився в оточенні активної академічної спільноти. [32, с. 192].

Одним із важливих знайомств стала дружба з професором філософії Стефаном Свежавським, яка тривала багато років. Їх об'єднували спільні інтелектуальні пошуки, часті походи в гори та глибокі обговорення філософських і богословських питань. Ще одним значущим знайомим став мистецтвознавець Яцек Возняковскі, який, слухаючи проповіді отця Войтили, порадив йому робити їх простішими для широкого загалу. Войтила з вдячністю прийняв цю пораду [75].

Попри гуманітарну освіту, отець Кароль легко знаходив спільну мову і з представниками точних наук, наприклад, із фізиком Єжи Янеком. Його проповіді настільки вразили вченого, що той прагнув глибше поспілкуватися з молодим священиком. Войтила завжди намагався черпати щось цінне від кожного співрозмовника – як від науковців, так і від шляхетних парафіян, наприклад, графині Полоцької, чия думка про необхідність діалогу у проповіді вплинула на формування у Войтили поглядів щодо оновлення літургії. Ці думки пізніше знайшли відгук у реформах Другого Ватиканського Собору [32, с. 190].

Важливою частиною професійного становлення отця Войтили було також спілкування з іншими священиками костелу Святого Флоріана. Настоятель парафії, отець Тадеуш Куровскі, був близьким другом архієпископа Сапєги. Разом із Войтилою служили отці Обтуловіч, Розвадовскі, Турек та Яворскі. З останнім отець Кароль мав особливо тісний духовний зв'язок. Їхня дружба тривала й після того, як Войтила став Папою. Згодом, після падіння комунізму, вже як глава Католицької Церкви, він призначив отця Яворського на архієпископську кафедру у Львові, виводячи Римо-Католицьку Церкву в Україні з підпілля [75].

Цей період для Кароля Войтили став пошуком методик та форм пастирської діяльності. Особливої уваги молодий священник надавав своїм проповідям [32, с.

190]. Отець Кароль Войтила приділяв велику увагу не лише змісту, але й формі своїх проповідей. Як філософ, теолог і освічений інтелектуал, він повністю відповідав очікуванням вимогливої аудиторії парафії Святого Флоріана, серед якої було чимало науковців і студентів. Його виступи вирізнялися не лише глибиною думки, але й майстерною подачею – отець Кароль володів винятковими ораторськими здібностями, які привертали увагу і залишали сильне враження. Саме ці навички зробили його особливим серед інших священників Флоріанського храму й допомогли сформувати авторитет щирого, глибокого пастиря [75].

Ще однією характерною рисою його душпастирського стилю було прагнення до неформального, особистісного спілкування з парафіянами. Отець Кароль підтримував стосунки з вірянами поза межами храму, прагнучи бути для них не тільки духовним наставником, а й другом. Войтила вірив, що Церква має бути живою і відкритою для діалогу. Така відкритість формувала середовище взаємної довіри й поглиблювала духовне зростання парафії [28, с. 58].

Особливо теплі стосунки в Кароля були з дітьми та молоддю. Отець Войтила активно організовував зустрічі з ними не лише в стінах храму, але й у неформальному середовищі: на природі, під час спільних прогулянок і пікніків. Він створив навколо себе невелику, але згуртовану групу студентів і молодих людей, для яких молодий священник став справжнім наставником та другом. У спілкуванні він був простим, щирим, доступним – але водночас глибоким і серйозним. Його проповіді та бесіди торкалися важливих питань віри, моральності, сенсу життя, любові, страждання й людського покликання. Він також займався катехизацією дітей та навіть, за проханням батьків, проводив їм приватні заняття вдома [21, с. 170].

Саме в цей період почала формуватись його унікальна харизма, яка згодом стала одним із найсильніших елементів його понтифікату та проявлялась у вмінні говорити до серця молодій людині просто, щиро, з повагою та любов'ю.

Також, в 1950 році Кароль Войтила започаткував в костелі Святого Флоріана першу в історії Краківського архієпископства програму підготовки пар до вступу в шлюб. До цього часу пара зустрічалась зі священником лише для

того, щоб обговорити саму церемонію. Кароль проводив для майбутнього подружжя курс підготовки, прищеплюючи їм релігійний світогляд, даючи теологічну освіту, необхідну для створення сім'ї, відверто пояснюючи всі труднощі, які можуть виникнути, та способи їх подолання [21, с. 172].

Понад два роки, проведені Каролем Войтилою на службі у костелі Святого Флоріана, стали періодом, коли він активно розпочав систематичну інтелектуальну діяльність як у сфері філософії та богослов'я, так і в літературі й публіцистиці. Саме тоді він не лише заглиблювався в серйозні наукові студії, а й регулярно друкував у різноманітних католицьких та інтелектуальних виданнях свої праці: художні тексти, теологічні роздуми та суспільно-аналітичні статті. Його праці з'являються в таких виданнях, як «Tygodnik Powszechny» – впливовий католицький часопис, відомий відкритістю до інтелектуальних і суспільних дискусій. Тут Войтила публікує богословські есе, філософські замітки, а також суспільні роздуми, в яких він демонструє здатність мислити масштабно, але водночас глибоко особисто. В цей час Войтила продовжує і свою літературну діяльність. Він публікує свої п'єси та поезію під псевдонімом Анджей Явень [6].

Двохрічний «флоріанський період» у житті Кароля Войтили став вирішальним етапом формування його як священника та духовного лідера, і став важливим підґрунтям його майбутньої діяльності як єпископа, кардинала, і врешті – понтифіка.

1 вересня 1951 року архієпископ Еугеніуш Базяк офіційно дозволив отцю Каролі Войтилі взяти відпустку для наукової роботи. Протягом двох років інтенсивної праці в бібліотеці він завершив габілітаційну працю восени 1953 року. Тема дослідження, а саме «Спроба з'ясування християнської етики згідно з системою Макса Шелера», свідчила про зміну інтелектуальних інтересів від класичних богословських тем до етики, яка безпосередньо торкається соціальних питань та реалій сучасного суспільства [74].

Якщо докторська дисертація Войтили стосувалася роздумів над працями іспанського теолога XVI століття, то габілітація була присвячена німецькому філософу початку XX століття, що підкреслює прагнення отця Войтили

актуалізувати християнські цінності у відповідь на виклики сучасності. Найбільше його зацікавила практична спрямованість етичних концепцій Шелера, які стали основою для осмислення сучасної пастирської місії Церкви [74].

Захист габілітаційної праці відбувся у листопаді 1953 року на теологічному факультеті Ягеллонського університету. Одним із рецензентів був професор Стефан Свежанські з Люблінського католицького університету, багаторічний інтелектуальний соратник Войтили. Хоча формальне визнання – надання звання доцента – відбулося лише у жовтні 1957 року, отець Войтила вже тоді вважався авторитетним молодим теологом і науковцем [32, с. 197].

Завершення роботи відкрило перед ним двері до викладацької кар'єри у вищій освіті. Від 1953 року викладання стало його основною діяльністю. Він читав курси моральної теології та соціальної етики у краківській семінарії і Ягеллонському університеті. Вже в жовтні 1953 року Кароля Войтилу запросили викладати курси моральної теології та соціальної етики у Митрополичій духовній семінарії в Кракові. Майже одночасно він почав викладати курс соціальної етики у Ягеллонському університеті, що згодом принесло йому другий науковий ступінь доктора – у січні 1954 року [32, с. 198].

Його викладацька діяльність швидко набула популярності й за межами Кракова. Особливу зацікавленість виявив Люблінський католицький університет, куди восени 1954 року Войтилу запросили викладати на філософському факультеті. Формальне запрошення надійшло від професора Єжи Каліновського, а головним ініціатором виступив професор Стефан Свежанські, який уже кілька років співпрацював із Войтилою. Через два роки роботи в університеті, Кароля Войтилу призначили професором кафедри, що стало важливою віхою в його академічній кар'єрі [72].

Його викладацький стиль був новаторським і глибоко продуманим. Серед курсів, які він читав, були: «Діяльність і моральний досвід», «Норма і щастя» та цикл лекцій, присвячений етиці сексуальності – темі, майже не розгляданій у тогочасному церковному середовищі. Його лекції збирали величезні аудиторії,

студенти займали всі місця, стояли в проходах, прагнучи почути його думки, позначені оригінальністю, щирістю та професійною глибиною [21, с. 201].

У той час у Любліні формувалося потужне філософське середовище, згодом відоме як Люблінська школа. Войтила, поряд з іншими видатними професорами, відігравав провідну роль у її становленні, зосереджуючи свою роботу на сучасному осмисленні християнської етики на межі філософії та богослов'я. Він також виховував нове покоління католицьких інтелектуалів, серед яких були Тадеуш Стичень, Кароліна Касперкевіч, Йозефа Здибіцка, Єжи Галковські та Станіслав Грігель [72].

Войтилу вирізняла глибока особиста етична вимогливість. Він вважав, що викладач моралі має бути взірцем моралі у власному житті. Серед його унікальних методів – проведення занять у неформальній атмосфері, на природі, що сприяло відкритості та щирому обговоренню. Водночас Войтила не полишав душпастирську діяльність. Він регулярно відправляв меси у Маріяцькому костелі та проводив щомісячні студентські богослужіння у костелі Святого Флоріана [21, с. 202].

Навколо Кароля почала формуватись спільнота молоді, з якою Войтила підтримував тісні зв'язки. Ця спільнота з часом від самих її учасників отримає назву «Родзинка» (зменшене від польського «rodzina», тобто «родина»). Від дитинства звиклий до прогулянок на природі, Войтила продовжував цю практику і як священник. Для нього це була не лише форма відпочинку, а й спосіб створити простір для неформального духовного спілкування з молоддю та своїми парафіянами. Прогулянки у ліс, походи в гори, плавання на байдарках – стали невід'ємною частиною його пастирської діяльності [58].

Молодь настільки зблизилась зі своїм отцем, що стали його називати просто «Wujek» («Вуйко»). Пізніше, друг Войтили з «Родзинки» згадає: «Вуйко був один із нас, але, в той же час, для людей, які віддыхали з ним, він був пастиром» [58].

Таким чином, упродовж цього часу, Кароль Войтила поєднував викладацьку, наукову, пастирську та суспільну діяльність, формуючи навколо себе спільноту однодумців. Проте, відбувалось це у важкі часи для Церкви. Після

відносного періоду співіснування наприкінці 1940-х років, стосунки між католицькою церквою та комуністичною владою Польщі в 1950-х роках різко загострилися. Для духовництва це означало необхідність шукати нові, неформальні способи спілкування з віруючими, які не могли бути контрольованими державою. Попри офіційний договір, підписаний у 1950 році, який нібито гарантував свободи для церкви в обмін на її лояльність до соціалістичної влади, на практиці це виявилось спробою нав'язати контроль. Спочатку церква змогла ефективно використати можливості, що відкрились: продовжувалась діяльність католицьких шкіл, університетів, видавництв. Проте вже до 1953 року для комуністичної влади стало зрозуміло, що навіть за умов поступок, Церква лишається самостійним суб'єктом у суспільстві. Рух «Мир», заснований 1947 року для залучення священників до співпраці з владою, втратив підтримку і став маргінальним. Спроби обмежити вплив церкви, експропріація її майна та школи, які перейшли під державний контроль, також не дали очікуваних результатів [37, с. 564].

У 1953 році комуністична влада вдалася до відвертого наступу. Було організовано сфабрикований процес над кількома священниками Краківської курії, яких звинуватили у шпигунстві на користь США. Архієпископа Базяка було інтерновано, а католицькі часописи були заборонені. Отець Войтила підтримував звільнених журналістів, надаючи їм допомогу [21, с. 226].

У травні 1953 року польські єпископи оприлюднили заяву «Non possumus» – рішучу відмову підкоритися державному втручання в справи Церкви. У відповідь було заарештовано кардинала Стефана Вишинського та інших ієрархів. Лише після приходу до влади Гомулки у 1956 році ситуація частково стабілізувалась, а репресованих єпископів звільнили [42].

Саме в цих складних умовах, розпочинається новий етап в житті та діяльності майбутнього Папи, який став кульмінацією багаторічної наукової, пастирської та виховної праці. 4 липня 1958 року отець Войтила отримав листа від кардинала Вишинського з повідомленням про те, що Папа Пій XII призначив

його єпископом-помічником Краківської архідієцезії. В тридцять вісім років Кароль Войтила став наймолодшим єпископом в Польщі [21, с. 229].

Після отримання звістки про єпископське призначення, Кароль Войтила повністю змінив ритм свого життя. Він переселився до Деканського дому в Кракові, де мешкав до моменту, коли став архієпископом. Отець Кароль взяв участь у реколекціях польського єпископату в Ченстохові, відвідав загальну конференцію єпископів, а також провів духовні вправи в старовинному монастирі в Тинці [21, с. 231]. Хіротонія, що відбулася 28 вересня 1958 року, у день святого Вацлава в соборі на Вавелі, зібрала безпрецедентну кількість людей [30]. Хоч архієпископ Базяк був відомий своїм консерватизмом, його рішення призначити реформаторськи налаштованого Войтилу єпископом-помічником було проявом стратегічного мислення та визнання унікального потенціалу молодого богослова [32, с. 209].

Прийнявши єпископський сан, Войтила обрав девіз «Totus Tuus» – «Цілковито твій». Ці слова стали не лише девізом, а життєвим кредо, стилем його подальшого служіння. Нове становище вимагало від нього радикальної перебудови щоденного життя: він активно брав участь у керівництві єпархією, щотижня відвідував сільські парафії, приймав численних відвідувачів, вів душпастирські візити, постійно спілкувався з духовенством [28, с. 75]. Ці зустрічі стали для нього справжньою пастирською школою, особливо у стосунках із сільським духовенством і парафіянами. Цей досвід істотно розширив його розуміння потреб і проблем церкви [39].

Попри навантаження, Войтила не залишав викладацьку діяльність у Люблінському католицькому університеті. Його приїзди стали рідшими, але він продовжував читав курси, присвячені питанням етики, людської сексуальності та міжособистісних стосунків – темам, що тоді практично не розглядалися в офіційній богословській освіті. Його курси «Християнська етика» та «Методологія етики» стали справжнім проривом у католицькій думці [72].

Після 1961 року, через погіршення стану здоров'я архієпископа Базяка та зростання обов'язків у Кракові, Войтила змушений був припинити викладання.

Так завершився один із найяскравіших етапів у його житті – семирічна діяльність у Любліні, яка глибоко вплинула як на нього самого, так і на численні покоління його учнів [21, 235].

У перші роки єпископського служіння Кароль Войтила пережив період інтенсивної адаптації до нових обов'язків. Його активна організаційна діяльність і прагнення зберігати інтелектуальну продуктивність вплинули на стан здоров'я. У березні 1959 року він захворів на мононуклеоз – серйозне інфекційне захворювання, що особливо небезпечне для дорослих. Войтила терпляче переносив важке лікування під наглядом свого друга-лікаря Станіслава Ковкацького. За його рекомендацією єпископ почав приділяти регулярну увагу відпочинку: двічі на рік вирушав із друзями в гори чи на байдарки, щоб зміцнити здоров'я [32, с.214].

У 1960 році, зважаючи на зростаюче навантаження Войтили, архієпископ Базяк звернувся до Ватикану з проханням про призначення другого суфраганного єпископа. Так у вересні цього ж року єпископом став Юліан Гробліцкі, який згодом став одним із найближчих соратників Войтили. У цей період майбутній Папа також активно працював над науковими публікаціями. Зокрема, 1960 року вийшла його перша книга "Любов і відповідальність". У своїй праці автор з точки зору християнської етики досліджує природу любові, міжособистісних стосунків та шлюбу, а також відповідальності, яка з них випливає. Ця тематика стала не випадковою, адже починаючи ще з «флоріанського періоду», коли Войтила проводив курси для майбутніх сімей, готуючи їх до вступу в шлюб, він глибоко занурився в проблематику людських стосунків та подружньої любові. У книзі значну увагу було приділено питанню сексуальності, що викликало широкий резонанс, як серед прихильників, так і критиків, у церковному середовищі. Кароль Войтила писав: «Сексуальна енергія – це дар Божий. Людина може присвятити свою енергію виключно Богові, прийнявши цілібат. А може присвятити її іншій людській істоті, знаючи, що пропонує її особистості. Не варто зраджувати своїм обранцям, одночасно зраджуючи свій вибір, себе і, найважливіше, Бога. Крім того, варто пам'ятати, що людську істоту, яка знаходиться поруч, треба любити,

не можна причиняти їй шкоду. Тільки особистість може любити особистість. Любити – це означає перейматися про іншого, жертвуючи собою заради блага іншого. Результатом такої самовіддачі стає нове життя. В цьому значенні любов і бажання нероздільні. Якщо ми будемо поважати бажання, викликане любов'ю, в любові не буде насильства...» [41].

Паралельно з літературною працею, Войтила виявив себе як сміливий пастир. Яскравим прикладом цього стало його втручання у ситуацію з хрестом у Новій Гуті – районі без церков, збудованому за комуністичного режиму. Владу не влаштовувало встановлення хреста, і 1960 року вони намагалися його знести. Єпископ Войтила приєднався до вірян, підтримавши протестну молитву, що стало важливим актом опору комуністичній антирелігійній політиці. Його присутність у місцях, де священники були заарештовані або переслідувані, свідчила про глибоку пастирську відданість [28, с. 81].

Після смерті архієпископа Базяка 1961 року, Войтила де-факто очолив Краківську архієпархію. Формально, призначений архієпископом він був лише в січні 1964 року. Цей перехідний період вимагав не лише адміністративних рішень, а й стратегічного бачення. Саме в цей час він занурився в підготовку до Другого Ватиканського Собору [21, с. 244].

У другій половині 1962 року, ідеї Папи Івана XXIII щодо необхідності розгляду актуальних викликів, які постають перед Церквою, набули реальних контурів. Серйозність ставлення єпископа Кароля Войтили до підготовки до Собору засвідчила, наскільки глибоко він осмислював свій внесок у ці процеси. На відміну від більшості єпископів, які формально відповіли на звернення Передсоборної комісії, Войтила представив ґрунтовний філософський аналіз проблем Церкви, розглядаючи їх крізь призму особистого духовного досвіду віруючої людини [33].

Він поєднав два підходи: з одного боку – усвідомлення реалій сучасного світу, з іншого – визнання вічних духовних потреб людини, в контексті яких церква зберігає свою унікальну місію. Через затяжну ситуацію з тиском влади, яка вимагала передати будівлю семінарії під державні потреби, він змушений був

затриматися в Кракові, але врешті домігся компромісу. Лише після цього, 5 жовтня 1962 року, він вирушив до Рима на відкриття Собору [20].

Під час першої сесії Собору Войтила виступив двічі: щодо питання Божого Одкровення та реформи літургії, а також подав письмову доповідь про спасительну місію Церкви. Цей досвід посилив його мотивацію до активнішої участі в церковному житті. Він з радістю погодився стати членом делегації, що готувала історичний візит Папи Павла VI до Святої Землі. Ця поїздка, яка відбулася в грудні 1963 року, стала першою для Войтили за межами Європи і залишила глибокий слід у його свідомості [28, с. 89].

На другій сесії Собору Войтила знову брав участь у дискусіях, цього разу – з питань еkleзіології. Він підготував нову письмову доповідь, у якій стверджував, що святість Церкви проявляється не тільки в її структурі чи служителях, а в кожному охрещеному. Такий погляд вирізнявся новаторським баченням і був гідно оцінений церковною ієрархією [33]. Повернувшись до Польщі з візиту до Святої Землі, він наприкінці грудня 1963 року отримав звістку про своє призначення архієпископом Краківським [28, с. 89].

Офіційне вступлення Кароля Войтили на архієпископський престол відбулося 8 березня 1964 року за виняткової присутності духовенства та вірян. Така подія стала для Кракова найбільшим святом за багато десятиліть – від часу призначення архієпископа Сапєги. У церемонії було використано старовинні реліквії Краківської катедри, які символізували неперервність духовної влади та спадкоємність церковних традицій. Хоча формально Войтилу лише тоді проголосили архієпископом, фактично він виконував ці обов'язки ще з 1962 року, тож його статус лише закріпив уже наявну реальність [39].

Головною справою новопризначеного архієпископа стало його активне включення у дві завершальні сесії Другого Ватиканського Собору. Саме участь у соборних дебатах вивела ім'я Войтили на міжнародний рівень, зробивши його знайомим у католицькому світі. На третій сесії він двічі виступив письмово щодо документа «*Lumen gentium*», пропонуючи розмістити главу про Діву Марію одразу після вступу – як вияв своєї особливої поваги до Богородиці. Важливо, що

він робив це від імені всього польського єпископату, демонструючи як єдність, так і свої дипломатичні якості. Також Войтила активно долучився до обговорення ролі мирян у Церкві, підкреслюючи, що хрещення саме по собі є покликанням до апостольської місії, а людина може свідчити про віру своїм життям, без обов'язкового входження в місіонерські структури. Він закликав до християнської активності у світі, керуючись глибинним внутрішнім переконанням [20].

Третім ключовим питанням стало питання релігійної свободи. Войтила тричі виступав із цієї теми, акцентуючи, що вона повинна розглядатися окремо від екуменізму та бути пов'язана з відносинами Церкви й держави. Для нього свобода не була абстрактною, а розумілася як «свобода для істини» – держава має забезпечити умови для духовного пошуку особистості [33].

Під час Собору, Павло VI надав Войтилі архієпископський паллій – символ єдності з Апостольським престолом. Вперше архієпископ одягнув його під час Різдва 1964 року. На четвертій сесії він знову виступив, підкреслюючи необхідність завершити почате: в його думках з'являється новий акцент – свобода має супроводжуватись відповідальністю. Ці ідеї знайшли відображення у важливому документі «*Dignitatis humanae*» («Гідність людської особи»), до створення якого Войтила доклав вагомий внесок [32, с.236]. Крім цього, участь у четвертій сесії Собору ознаменувалася для польського єпископату важливою ініціативою – листом до німецьких єпископів, підписаний 18 листопада 1965 року [32, с. 236].

Ініціатором історичного звернення до німецьких «колег» був архієпископ Вроцлава, Болеслав Комінек, близький соратник Кароля Войтили, який цілковито підтримав ініціативу і став її співорганізатором. З німецького боку ідею підтримали кардинал Дьопфнер і кілька впливових єпископів. У своєму листі польські єпископи запрошували німецьких колег до духовної участі в святкуванні з нагоди 1000-ліття Хрещення Польщі, але водночас наважились на безпрецедентний християнський жест: простили і просили прощення. Цей жест мав на меті створити умови для справжнього примирення між двома народами [57].

Німецька відповідь, підписана 42 єпископами, засвідчувала глибоке розуміння польської позиції. Зокрема, у листі визнавали втрати обох народів унаслідок війни та висловлювали сподівання на продовження діалогу. Цей взаємний обмін став прикладом того, як церква може виступити рушієм суспільного порозуміння [32, с. 236].

Втім, комуністична влада Польщі, що прагнула зберегти монополію на політичний вплив, сприйняла ініціативу єпископів як загрозу. Особливої критики зазнали архієпископи Войтила та Комінек. Проти них було розгорнуто ідеологічну кампанію. Найбільш резонансним виявився так званий відкритий лист "працівників содових підприємств", надрукований 22 грудня 1965 року в «Краківській газеті». У листі, авторство якого насправді належало місцевим партійним органам, Войтилу звинувачували у "забутті злочинів німців" [21, с. 259]. Відповідь архієпископа під назвою «До працівників підприємств Солвей» була написана 24 грудня, але офіційна преса її не опублікувала. Незважаючи на це, вона поширювалася неформально серед вірян і допомогла прояснити суть церковної ініціативи. У зверненні Войтила наголосив на духовному підґрунті вчинку єпископів і зазначив, що в листі польського єпископату чітко викладено як завдані польському народові кривди, так і визнання німецькою стороною своєї відповідальності. Крім того, в листі стверджувалося право Польщі на її західні території [32, с. 241].

Такий крок Войтили демонстрував кілька ключових рис його особистості: по-перше, він завжди діяв відповідно до євангельських принципів, навіть коли це суперечило його національним почуттям чи офіційній позиції влади. По-друге, він не боявся брати на себе відповідальність за складні рішення. По-третє, він умів передбачати потреби часу, виступаючи з ідеями, які значно випереджали свою епоху. Після цього, прем'єр Йозеф Циранкевич і перший секретар Владіслав Гомулка звинувачували Церкву в «зраді» інтересів Польщі, намагаючись знизити вплив духовенства. Це змусило єпископат оприлюднити пастирське звернення 10 лютого 1966 року, в якому пояснювалась позиція Церкви: ні про яку відмову від

західних земель мови не було, а діалог із німцями був побудований на основі визнання історичної справедливості [32, с. 243].

Хоча влада сподівалася послабити авторитет церкви напередодні ювілею, ця спроба провалилася. У травні 1966 року урочистості з нагоди 1000-ліття хрещення Польщі зібрали величезні маси людей. 3 травня у Ченстохові на Ясній Гурі зібралося понад мільйон паломників, а 6 травня в Кракові, куди була привезена ікона Ченстоховської Божої Матері, відбулася святкова меса, яку очолив кардинал Вишинський. Також в цей день відбулась наукова конференція про роль християнства в історії Польщі, яку організував архієпископ Войтила [61].

Паралельно з напруженою працею та зміцненням свого авторитету в Польщі, ім'я Кароля Войтили поступово набувало визнання і на міжнародній арені. Папа Павло VI, який призначив його архієпископом та вручив йому Паллій, продовжував уважно стежити за його діяльністю. У постаті молодого польського архієрея понтифік бачив потенційного діяча, здатного ефективно працювати на глобальному рівні. Високо оцінивши його наукові здобутки у сфері християнської етики та досліджень людської сексуальності й подружнього життя, які стали вагомим внеском у вчення Католицької церкви про шлюб та сім'ю, на початку 1967 року Павло VI включив Войтилу до складу Папської комісії з питань шлюбу та родини [2]. А вже наприкінці травня того ж року архієпископ отримав ще одне визнання: серед 27 новопризначених кардиналів, яких оголосив Папа, було й ім'я Кароля Войтили – єдиного представника з усього польського єпископату [39].

У 47 років Кароль Войтила став кардиналом, що стало несподіванкою для багатьох. Такий швидкий кар'єрний злет у Церкві викликав чимало подиву й обговорень. Серед 27 новопризначених кардиналів Папою Павлом VI – 12 були італійцями, 4 – американцями, 3 – французами, а Польща, як і ще вісім країн, отримала лише одного представника – саме Краківського архієпископа [32, с. 246].

У Польщі призначення Войтили стало шоком. Були інші, старші за нього за віком та досвідом, наприклад архієпископ Познані Антоній Бараняк, кандидатуру якого активно підтримував і Стефан Вишинський. Але Папа обрав Войтилу –

архієпископа з міжнародним визнанням і глибоким інтелектуальним потенціалом [32, с. 246].

Серед причин такого призначення називали підтримку з боку високопосадовців у Ватикані, зокрема Агустіно Казаролі й Анджея Дескура. Обидва мали нагоду побувати в Польщі на початку 1967 року, де вивчали як ситуацію в Церкві, так і ставлення влади до неї. Вони зрозуміли, що як серед священослужителів, так і серед уряду була опозиція до Вишинського, який вів відкриту боротьбу з владою, в той час як більша частина духовенства бажали знайти компроміс з нею. Тому Войтилу розглядали як альтернативу – людину менш політизовану, але з великим моральним авторитетом [32, с. 247].

23 червня 1967 року Кароль Войтила для участі в урочистостях з нагоди свого призначення прибув у Рим [39]. Процедура отримання кардинальського титулу в Римі для архієпископа Войтили розгорнулася на кілька днів. 26 червня йому та іншим номінантам вручили декрети з офіційним повідомленням про церемонію, заплановану на 28 червня, напередодні важливого свята апостолів Петра і Павла. Цього дня в Сікстинській капелі Папа Павло VI особисто поклав кардинальські берети на голови всіх майбутніх кардиналів. Тоді ж було оголошено про волю Римського понтифіка: згідно з давньою традицією, кожен кардинал отримує одну з римських церков як офіційну церковну резиденцію та місце для молитви. За кардиналом Каролем Войтилою було затверджено церкву Сан-Чезаро на Палатині. Номінаційні урочистості завершилися 29 червня службою в соборі Святого Петра, під час якої всі нові кардинали отримали з рук Папи Павла VI головний символ кардинальської гідності – перстень. Було надзвичайно символічно, що, вручаючи перстень польському кардиналові, Папа згадав особисті зв'язки з Польщею, зокрема, час своєї дипломатичної служби у Варшавській нунціатурі та знайомство з архієпископом Сапегою, наставником Войтили. Це підкреслювало глибоке розуміння Римським понтифіком як нового призначення, так і реалій розвитку Католицької Церкви в Польщі [39].

Номінаційні заходи продовжилися в Кракові після повернення Кароля Войтили до рідного міста. 9 липня він був урочисто інавгурований польським

духовенством у Вавельському соборі. Після урочистої інавгурації у Вавельському соборі 9 липня 1967 року, для Кароля Войтили розпочався понад одинадцятирічний "кардинальський" період, позначений надзвичайно інтенсивною працею. Однак основним місцем його інтелектуальної праці була скромна каплиця Краківських архієпископів, де він присвячував багато часу написанню праць та документів. Всі архіпастирські листи та кореспонденцію він готував сам. Незважаючи на величезний обсяг організаційних обов'язків та щоденні прийоми людей, Войтила знаходив час для написання церковних книг та літературних творів [39].

Серед його найважливіших праць кардинальського періоду: «Особа і чин» (1969), що підсумовувала його участь у Другому Ватиканському Соборі, та книга «Серед підвалин відновлення» (1970). У травні 1975 року вийшла серія віршів «Роздуми про смерть». Символічно, що свої останні опубліковані вірші («Станіслав») він написав безпосередньо перед від'їздом до Рима на конклав після смерті Папи Івана Павла I [6].

Поза межами дієцезії, Кароль Войтила розгортав активність, що виходила за рамки його обов'язків. Уникаючи конкуренції з примасом Вишинським у загальнонаціональному масштабі, він розвивав стосунки з Ватиканською курією, польською діаспорою, католицькими прелатами за кордоном, а також започатковував унікальні для діяча Католицької Церкви контакти з віруючими-некатоликами, зокрема юдеями. Ці кроки стали практичною реалізацією духу декларації Другого Ватиканського Собору «*Nostra Aetate*», що відкрила нову еру діалогу між Церквою та євреями [30].

У Ватикані високо цінували універсалістський потенціал Краківського кардинала Кароля Войтили. Ще до отримання кардинальського берета він був членом Папської Комісії у справах Шлюбу та Родини, а після ставши кардиналом, його ватиканські обов'язки зросли. З 1970 року Войтила входив до Конгрегації у справах Божого Культур, згодом став членом Конгрегації у справах Духовенства та Східних Церков, а з 1976 року виконував обов'язки консультанта Ради у справах мирян [21, с. 340].

Однак найбільше часу у ватиканському напрямі його діяльності займала активна участь у Синодах Єпископів, скликаних Папою Павлом VI для вирішення головних проблем Католицької Церкви та посилення духу соборності. Запрошення кардинала Войтили Павлом VI до участі в чотирьох Синодах серед тисяч єпископів свідчило про високу оцінку його теологічних знань та енергії. Колеги-єпископи також цінували його внесок, обравши його до Постійної Ради Секретаріату Синоду у 1974 році [28, с.103].

На другому Синоді Єпископів у 1969 році, присвяченому соборності в управлінні Церквою, Кароль Войтила активно відстоював повне повернення до традицій і практики колегіальності. Він не лише декларував це, але й реалізовував на практиці, заснувавши того ж року Священничу Раду при архієпархіальній курії для посилення участі священників у керівництві Церквою. Третій Синод 1971 року розглядав питання пастирського покликання та справедливості, де Войтила категорично виступив за збереження celibату. На Синоді 1974 року, присвяченому євангелізації в суспільному житті, кардинал виступив з однією з головних доповідей, наголошуючи на тому, що шлях до справедливості й миру лежить через посилення церковної місії, базованої на визнанні «справжньої свободи і гідності людської особи». Ці тези згодом стали ідеологічною основою його понтифікату [21, с.337].

Діяльність кардинала Войтили також включала його візити та налагодження контактів з польською діаспорою за кордоном, насамперед у Північній Америці. У серпні 1969 року він провів три тижні в Канаді та два тижні в США, де його знайомство з американською Полонією значно підвищило його впізнаваність [53].

У 1970 році Войтила організував зустріч для 200 польських священників, колишніх в'язнів концтаборів, з Папою Павлом VI у Римі, що підтвердило його турботу про польське духовенство. У лютому 1973 року він брав участь у Міжнародному Євхаристійному Конгресі в Мельбурні, дорогою відвідуючи Філіппіни та Папуа Нову Гвінею, де зустрічався з польськими місіонерами. В Австралії він об'їздив головні польські спільноти, проводячи численні зустрічі. У 1976 році кардинал Войтила вдруге відвідав США для участі в Євхаристійному

Конгресі у Філадельфії. Під час цього візиту він взяв участь у десятках заходів, включно з виступами у Гарварді та Католицькому університеті Америки, де читав лекції про становище Католицької Церкви в Польщі [28, с.106].

У вересні 1978 року, буквально за кілька днів до обрання Войтили Папою, кардинал відвідав ФРН, що було продовженням польсько-німецького порозуміння, розпочатого ще у 1965 році [32, с. 264].

Діяльність кардинала Кароля Войтили залишила глибокий слід не лише в історії Польщі, але й у всьому католицькому світі. Ще до обрання на папський престол, він проявив себе як духовний лідер, інтелектуал, дипломат та захисник людської гідності та прав людини. Саме завдяки своїм досягненням, кардинал Войтила заробив винятковий авторитет, який допоможе йому дійти до найвищої сходинки ієрархії Католицької Церкви.

6 серпня 1978 року Папа Павло VI помер. В цей день кардинал Войтила, за своєю давньою традицією, відпочивав з друзями в горах у Польщі. Новину він дізнався по радіо, і відразу стало зрозуміло, що відпочинок доведеться перервати. Вже 8 серпня він був у Кракові, 10 серпня відслужив заупокійну месу у Вавельській катедрі, а 11 серпня разом із Вишинським вилетів до Риму на похорони Папи, призначені на 12 серпня [32, с. 271].

Конклав, що мав обирати нового папу, відкрився 25 серпня. У ньому брали участь 111 кардиналів з 48 країн, що мали право голосу. Серед них був і кардинал Кароль Войтила. Явного фаворита не було, що передбачало тривалі дебати. Ситуація ускладнювалася ідеологічними розбіжностями між кардиналами, які поділялися на "прогресистів" (прихильників реформ) та "консерваторів". Проте, на диво багатьох, обрання відбулося швидко. Вже 26 серпня, наступного дня після початку конклаву, було знайдено компроміс: Папою обрали Венеціанського патріарха Альбіно Лучані, який прийняв ім'я Іван Павло I. Він став першим понтифіком, який обрав собі подвійне ім'я на честь двох своїх попередників – Івана XXIII, який призначив його єпископом, і Павла VI, який призначив його кардиналом. Урочиста інавгурація нового Папи відбулася 3 вересня і була скромнішою, ніж будь-коли раніше, за бажанням самого понтифіка [77].

Проте понтифікат Івана Павла I тривав зовсім недовго. В ніч на 29 вересня 1978 року, Папа раптово помер. Раптова смерть Папи Івана Павла I в ніч на 29 вересня 1978 року шокувала світ. Ця подія збіглася з надзвичайно символічною датою в біографії Кароля Войтили – 28 вересня він відзначав двадцятиріччя своєї єпископської висвяти. Цей день був насичений святкуваннями, включаючи урочисту месу та освячення Музею катедри, що постав з його ініціативи. Ніхто не міг підозрювати, що наступний ранок принесе трагічну новину, але водночас принесе в життя Кароля Войтили та в життя Церкви грандіозні зміни [21, с. 380].

3 жовтня кардинал Войтила прибув до Риму на похорони померлого Папи, що відбулися 4 жовтня. 8 жовтня він виголосив глибоку проповідь під час спеціальної служби за упокій душі Івана Павла I у римському костелі Святого Станіслава [28, с. 111].

Колегія кардиналів призначила відкриття конклаву на 14 жовтня. Навіть у цей день кардинал Войтила продовжував свої мандрівки. Його поїздка до Палестини ледь не завершилася тим, що він запізнився б на відкриття конклаву через поломку автомобіля. Однак завдяки випадковому водію, Кандідо Нарді, Войтила прибув до Ватикану буквально за кілька хвилин до того, як зачинили браму, що багато хто пізніше розцінив як втручання Бога. Через роки, ставши Папою Іваном Павлом II, він не забув подякувати цьому водію особисто [32, с. 277].

Перші голосування відбулися 15 жовтня. Спочатку претендентом був італійський кардинал Сірі, проте подальші голосування продемонстрували, що ані він, ані його головний опонент Бенеллі, теж італійський кардинал, не зможуть набрати необхідні дві третини голосів. Стало очевидним, що потрібно шукати компромісну кандидатуру. Консерватори пропонували куріальних кардиналів Феліці та Полетті, а прогресисти – радикального реформатора Йоганнеса Віллебрандса, але його відвертий модернізм не знайшов підтримки більшості [71].

У цих умовах кардинали Віллебрандс і віденський кардинал Франц Кьоніг запропонували звернути увагу на кардинала Войтилу. Він мав репутацію поміркованого реформатора, що робило його прийнятним для обох таборів.

Реформаторів приваблювала його неформальність, авторитет серед модерних теологів, а головне – його неіталійське походження та представництво Східної Європи. Консерватори ж пам'ятали його тверду підтримку позиції Павла VI у питаннях celibату, жіночого священства та в інших дискусійних темах. Важливу роль також відігравало й те, що Кароль Войтила був представником Польщі – країни соціалістичного табору, і його обрання стало би важливим символічним і стратегічним кроком. Таким чином, кандидатура польського ієрарха виявилася прийнятною для абсолютної більшості кардиналів [32, с. 279].

На третій день дискусій, 16 жовтня, під час восьмого голосування, польський кардинал набрав 99 голосів, що становило майже 90% від загальної кількості виборців. Таким чином, обрано було Кароля Войтилу. Це рішення назавжди змінило не лише життя самого Кароля, а й хід історії церкви та світу [32, с. 279].

Таким чином, період життя та діяльності Кароля Войтили з моменту висвячення його у піддиякони і до обрання Папою, головою католицької церкви, був визначальним для розкриття його покликання та потенціалу. Цей етап відзначився його глибоким духовним становленням, надзвичайно продуктивною інтелектуальною працею, проявом лідерських якостей та активною пастирською діяльністю, яка зумовила зростання його авторитету в церковному середовищі.

Розпочавши своє служіння з найнижчої сходинки церковної ієрархії, завдяки своїм винятковим якостям та заслугам, він з небаченою раніше швидкістю піднімався вгору. Як священник, він проявив себе дуже працездатним душпастирем, чуйним, уважним, відкритим з людьми. Він активно займався катехизацією, навчанням парафіян, підготовкою майбутніх сімей до шлюбу. Велику увагу у своїй пастирській діяльності отець Войтила приділяв дітям та молоді, проводячи з ними багато часу не тільки під час занять, а й на дозвіллі. Він також займався активною науковою, літературною та публіцистичною діяльністю.

Як єпископ і згодом архієпископ Краківський, Войтила послідовно відстоював права Церкви в комуністичній державі, дбав про розвиток

богословської освіти, сприяв відкриттю нових парафій, захищав релігійну свободу, водночас демонструючи готовність до конструктивного, але принципового діалогу з владою, а також був активним учасником Другого Ватиканського Собору, де зарекомендував себе як мислитель нового формату.

У статусі кардинала Войтила став помітною фігурою у світовому католицькому середовищі. Він представляв польський єпископат на міжнародному рівні, брав участь у богословських і морально-етичних дискусіях та синодах, вивчав сучасні виклики, з якими стикалася Церква в умовах секуляризованого світу.

В результаті, сукупність усіх згаданих якостей та заслуг Кароля Войтили як священника, єпископа та кардинала привели до обрання його Папою – головою Католицької Церкви. Таким чином, кожен етап його служіння не лише розкривав нові грані його покликання, а й послідовно готував Кароля Войтилу до виконання унікальної історичної місії як Івана Павла II – Папи, що став духовним лідером епохи.

Розділ 3.

ПАПСТВО ПОНТИФІКА (1978–2005 РР.)

16 жовтня 1978 року польський кардинал Кароль Войтила на конклаві був обраний новим Папою. Після вирішального голосування кардинал Жан Війо підійшов до Войтили і запитав: «*Acceptasne electionem?*» («Чи приймаєш ти обрання?»). Без найменших сумнівів, розуміючи всю відповідальність, покладану на нього, а разом з тим, бачивши у виборі кардиналів волю Божу, Кароль Войтила встав і відповів: «Перед обличчям Господа нашого я віддаю себе Діві Марії і святій Церкві, і усвідомлюючи ті великі випробування, які чекають мене, *accepto* (приймаю)» [21, с. 421].

На друге запитання, яке ім'я він собі візьме, Войтила відповів, що глибоко відчуваючи повагу до Павла VI та Івана Павла I, хотів би іменуватися Іваном Павлом II. Ця відповідь викликала бурхливі і тривалі оплески. Після цього він пішов до гардеробної, яка розміщувалась поруч з Сікстинською капелою, де для нього вже були приготовлені три білі сутани – велика, середня і мала. Переодягнувшись, він повернувся у капелу до кардиналів, які, за традицією, стали вітати нового Папу і віддавати йому шану. Коли папський церемоніймейстер нагадав, що під час церемонії понтифіку належить сидіти перед вівтарем, Іван Павло II сказав: «Я прийму своїх братів стоячи...» [21, с. 421].

Тим часом на площі Святого Петра зібрались тисячі людей. О 18:15 з труби даху Сікстинської капели появився білий дим – символічний сигнал про те, що Папу обрано [76]. Перед виходом Івана Павла II на лоджію капели, щоб представитись людям на площі і всьому католицькому світу, кардинал Фелічі мав оголосити про результати голосування. Він вийшов на лоджію і оголосив: «*Annuntio vobis gaudium magnum: habemus Papam!*» («Я сповіщаю вам велику радість: маємо Папу!») Емоційно піднесені люди на площі стали опладувати і вигукувати, радіючи обранню нового Папи. Проте одразу ж завмерли, коли кардинал продовжив: «*Eminentissimum ac reverendissimum Dominum Carolum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem Wojtyla, qui sibi nomen imposuit Ioanem*

Paulum Secundum» («Вельмишановного і преосвященного пана Кароля Войтили, кардинала Святої Римської Церкви, який узяв собі ім'я Іван Павло II») [21, с. 422].

Почувши незвичне ім'я, народ здивовано загомонів, розпитуючи один одного, хто і звідки він. Проте, в цей момент вийшов Іван Павло II, вітаючи всіх присутніх, і підійшов до мікрофону. Знов порушивши протокол, за яким він мав благословити всіх, використовуючи стандартну латинську формулу, новий Папа звернувся до них італійською: «Хай буде благословенний Господь наш Ісус Христос!...». Почувши рідну мову, натовп, серед яких була більшість італійців, став підбадьорувати оратора гучними криками. «...Ми все ще сумуємо через смерть нашого улюбленого Івана Павла I. Щойно кардинали обрали нового єпископа Рима. Вони покликали його з далекої країни, але водночас близької, оскільки її об'єднує з нами спільність віри та християнської традиції. Я був змушений прийняти це призначення, але роблю це, підкоряючись волі Господа нашого Ісуса Христа і беззаперечно вшановуючи Богородицю, Пресвяту Мадонну. Не знаю, чи зміг я ясно висловити свої думки італійською мовою. Якщо я помилився, вибачте мене! Я постав перед вами, щоб підтвердити наші надії і нашу спільну віру в Богородицю і Церкву. З допомогою Божою і людською ми відкриваємо нову сторінку в історії Церкви». Вітальні вигуки стали ще голоснішими. Багато хто відразу відчув симпатію до нового Папи. Він зламав усталені формати – говорив просто, щиро і з посмішкою, що одразу здобуло йому любов людей [76].

Це стало початком нового великого шляху Кароля Войтили – як Папи Івана Павла II (див. додаток В).

Новина про обрання першого Папи-поляка, першого Папи-слов'янина, і першого Папи-неіталійця за останні чотири століття, миттєво розлетілася по всьому світу. Це повідомлення виявилось настільки вражаючим і неочікуваним, що протягом кількох місяців воно залишалося в центрі уваги медіа як у церковному, так і в політичному контексті. Католицькі єпископи, священники та миряни побачили в обранні Папою неіталійця символ глибоких змін у Церкві, готовність до нових підходів, до врахування сучасних реалій і пошуку актуальних форм християнського свідчення. Для західних країн це стало сигналом: у добу

зростаючого секуляризму й домінування споживацьких цінностей, коли вплив релігії в суспільному житті відчутно слабшає, саме зі Сходу може прийти духовне оновлення. Адже, попри нестабільність у сфері свобод і матеріального забезпечення, на думку багатьох, саме там збереглася духовна енергія, якої так бракувало на комфортному Заході [47].

Тим часом у соціалістичних країнах, де панувала комуністична ідеологія, вибір кардиналів викликав справжню тривогу. Урядові структури та лідери, передусім у Радянському Союзі, розгублено спостерігали за подією, яка виходила за межі звичних схем боротьби за «світле комуністичне майбутнє». Виявилось, що людина з країни, де панує «реальний соціалізм», очолила інституцію, яка завжди виступала духовною альтернативою комуністичній ідеології. Навіть попри те, що після Івана XXIII Ватикан продемонстрував м'якше ставлення до лівих політичних течій, сам факт глибокої несумісності релігії та соціалізму залишався незаперечним. Таким чином, Папою став той, хто формально мав би бути противником віри, але натомість очолив Церкву – осередок духовності, яка стояла в опозиції до комунізму. Це створило загрозу цілій системі [52, с.136].

Водночас, попри ідеологічне напруження, світ, вільний від політичних догм, сприйняв обрання Кароля Войтили як імпульс до глибшого осмислення глобальних процесів. Найбільше раділи в Польщі. Вже в ніч на 17 жовтня, щойно стало відомо про результати конклаву, у багатьох польських містах почалися стихійні святкування. Люди виходили на вулиці, розмахували прапорами – польськими та ватиканськими, обіймали одне одного, дякували Богові. Офіційне телебачення, підконтрольне комуністичній владі, довго мовчало, але приховати інформацію було неможливо – дзвінки з Рима, чутки, радісні вигуки швидко поширювали звістку. Особливо піднесеною була атмосфера в Кракові. Там першими задзвонили дзвони Маріацького костелу, їм відповіли дзвони катедри Святого Вацлава на Вавелі, а незабаром урочистий передзвін лунав уже по всьому місту. Люди серед ночі заповнювали храми, священики служили нічні меси [35, с.137].

Уже наступного дня після завершення виборів, 17 жовтня, Папа Іван Павло II вирушив до лікарні Джемеллі, щоб відвідати давнього друга – монсенйора Анджея Дескура, який був тяжко хворий. Потім відбулися численні офіційні зустрічі: 20 жовтня – з дипломатами, 21 жовтня – з журналістами, а 22 жовтня, у неділю, – урочиста інавгурація. До Рима приїхали королівські особи, представники урядів багатьох держав. Польщу офіційно представляла делегація на чолі з Генриком Яблонським [32, с. 282].

Найемоційнішим моментом інавгурації стало вшанування нового Папи кардиналами. Згідно з традицією, кожен з них по черзі підходив до Івана Павла II, щоб поцілувати перстень і засвідчити свою відданість. Особливо вразила присутніх сцена, коли примас Польщі кардинал Стефан Вишинський, ставши навколішки, хотів поцілувати руку Папі, але той підвівся і сам поцілував руку Вишинському, як жест вдячності, смирення і поваги до старшого наставника. Така сама сцена повторилася наступного дня під час зустрічі Папи з паломниками з Польщі [32, с. 282].

Із часом папські зустрічі ставали більш упорядкованими, але незмінним залишалося головне – постійне враження новизни. Іван Павло II відрізнявся від попередників. Папа Павло VI був уособленням строгої папської традиції – завжди охайний, з витриманою поставою, він уникав емоційних імпровізацій. Натомість Іван Павло II мав інший підхід: його хвилювали не зовнішні формальності, а глибокий зміст кожної зустрічі. Він не переймався за зовнішній вигляд, чи дотримується він протоколу. Головне для нього – діалог і увага до кожного [24, с. 413].

Навіть ще до понтифікату отець Войтила вирізнявся скромністю: носив потерте взуття, застарілий одяг. Та саме ця простота і глибока людяність з часом стали його найвпізнаванішими рисами. Він був не Папою як образом могутності, а Папою людяним, добрим, відкритим для кожного. Цим він здобув довіру не лише католиків, а й мільйонів людей усього світу – віруючих інших релігій і навіть невіруючих [24, с. 414].

Раніше Папа був радше символом – недосяжним, напівсакральним, майже міфологізованим. Іван Павло II зламав давнє уявлення про Папу як фігуру, відірвану від реального життя. Він не залишався в межах Ватикану, як це робили його попередники. Він став Папою, відкритим для світу, що сам йде до людей, не чекаючи, коли до нього прийдуть. Протягом свого понтифікату, Іван Павло II здійснив 104 подорожі у 129 країн. Цілком обґрунтовано можна стверджувати, що впродовж XX століття навряд чи знайдеться інший політичний лідер, який би, виконуючи свої обов'язки, відвідав таку кількість країн, як Іван Павло II. Таким чином, його подорожі варто розглядати не лише як церковні візити до католицьких спільнот у різних державах, але й як масштабну дипломатичну місію глобального значення, яка поєднувала духовний зміст із активною участю в міжнародному діалозі [32, с. 284].

Спираючись на свою харизму, глибоку віру, простоту та щиру любов до людей, він зруйнував цей бар'єр між Ватиканом і зовнішнім світом. Його присутність, жести, слова та поведінка завжди несли в собі унікальну силу привабливості. Він не просто говорив — він надихав. Так виникло й поширилося нове поняття – «богослов'я Івана Павла II», або «богослов'я тілом», яке означає стиль свідчення, в якому любов, щирість, милосердя і гідність людини стають головними цінностями, який приводить в Церкву багатьох людей через нестандартний образ та модерну поставу Папи [43].

Минуло лише три місяці і два дні з моменту, коли в Римі відбулася урочиста інавгурація з нагоди обрання Івана Павла II на престол Святого Петра, як новообраний Папа вже вирушив у свою першу закордонну подорож – і не просто в іншу країну, а на інший материк. У січні 1979 року в мексиканському місті Пуебло мала відбутися третя конференція Єпископів Латинської Америки. Католицькі спільноти цього континенту набували дедалі більшого значення – не лише кількісно (бо саме тут мешкало понад 40% усіх католиків світу), а й у змістовному, ідеологічному сенсі [27].

Латинська Америка впродовж 1960–70-х років стала ареною виникнення та поширення одного з найвпливовіших і водночас найрадикальніших

богословських напрямів другої половини XX століття – так званої «теології визволення». Його головна ідея – тлумачити Євангеліє через призму соціальної справедливості, боротьби з бідністю, експлуатацією та гнобленням. Ця течія стала головною темою, яку планували обговорити під час конференції. Папа вирішив особисто бути присутнім на зібранні, щоб безпосередньо долучитися до обговорення питання, яке мало визначальне значення не лише для регіону, але й для всієї Католицької Церкви. Адже вплив латинських католицьких спільнот був настільки вагомим, що проблематика, яка виникала в їхньому середовищі, набувала глобального звучання [27].

Іван Павло II не уникав викликів і не перекладав відповідальність за вирішення складних проблем на інших. Він сам прагнув бути присутнім у найгарячіших точках, щоб особисто впливати на хід подій. Саме тому без вагань вирушив до Мексики, щоби сприяти зменшенню напруження довкола спірних питань і забезпечити мирний, плідний діалог на конференції. Ця перша подорож понтифіка до Америки запам'яталася як подія, що продемонструвала значущість міжконтинентального напрямку в його понтифікаті. Вона стала знаком особливої уваги до регіону, де католицизм мав глибоке коріння й відігравав ключову роль у житті мільйонів вірян. Це також стало свідченням рішучості та інтелектуальної сміливості нового Папи, який не боявся зіткнення з реаліями сучасного світу й намагався активно на них реагувати.

Наступною великою подією стала поїздка Папи до Польщі – його рідної країни, яку він залишив 3 жовтня 1978 року, напередодні похорону свого попередника, Івана Павла I. З того часу минуло вісім місяців, і з 2 по 10 червня 1979 року відбулася перша папська візитація Польщі. Напруга, яка супроводжувала цей візит, була величезною – і з боку Ватикану, який остерігався можливих провокацій з боку польської влади, і з боку Польської Народної Республіки, яка чудово усвідомлювала, який потужний духовний і суспільний імпульс може дати приїзд Папи польському народові [48].

І попри всі ризики, візит виявився тріумфальним. У Варшаві на площі Перемоги зібралося понад мільйон людей, аби взяти участь у відкритій месі, що

проходила у навечір'я П'ятдесятниці. Це було в країні, яка належала до соціалістичного табору й офіційно сповідувала атеїстичну ідеологію. Така масова участь у зустрічі з Папою стала безпрецедентною і глибоко символічною. Тоді ще не було традиції подібних зустрічей, і кожен момент мав характер історичного прецеденту. Уряду залишалося лише спостерігати, побоюючись, щоб подія не перетворилася на прямий протест проти комуністичного режиму [48].

Однак Іван Павло II був надзвичайно обережним: жодним словом чи жестом він не дав підстав звинуватити себе у відвертому політичному спротиві. Проте кожна його промова, кожна думка були глибоко змістовними, вони зміцнювали релігійну свідомість поляків. А саме вона ставала основою мирного, але реального супротиву комуністичній системі. Цей спротив уже тоді набирав організаційних форм, зокрема у вигляді створення незалежних організацій, таких як «Солідарність» [35, с. 149].

Хоча Папа відкрито не критикував політичний режим, його слова мали потужне духовне навантаження. Наприклад, знаменита фраза: «Христос не може бути виключений з людської історії в жодній частині світу... Намагання це зробити є гріхом проти людяності», – стала символом духовного опору [48].

Цей дев'ятиденний візит став визначним етапом не лише для Польщі, а й для всієї Європи. Він засвідчив готовність католицької спільноти до активного протистояння авторитарному режиму. Папа відвідав кілька міст, зокрема Варшаву, Краків, а також Освенцим – місце трагічного геноциду часів Другої світової війни [48].

Протягом 1979 року Іван Павло II здійснив ще дві вагомні подорожі: спершу до Ірландії та Сполучених Штатів, де зустрівся з президентом Джиммі Картером, ставши першим Папою, який побував у Білому домі, а наприкінці року – до Туреччини, де зустрівся з Патріархом Димитрієм, очільником Константинопольської Церкви, ставши також першим Папою, який здійснив візит до православного лідера. Це була історична подія, адже Константинополь здавна вважався опонентом Рима в християнському світі. У цій поїздці проявилася

особлива відкритість Івана Павла II до міжрелігійного діалогу, не тільки з православними, а й мусульманами [51].

Після цього подібні міжнародні поїздки стали постійною практикою понтифікату Івана Павла II. Щороку він відвідував нові країни, реалізуючи свій головний принцип – бути відкритим до світу і до кожної людини. Після того, як Іван Павло II очолив католицьку церкву, перед ним постало складне завдання – відповідати на виклики не лише богословського характеру, а й на загальні світоглядні питання, які ставив перед Церквою сучасний світ. Його спадщина у сфері теології оцінюється як виважено реформаторська: він не вдавався до доктринальних змін, а радше модернізував зовнішні форми церковного життя – богослужіння, місійну діяльність, залучення мирян тощо. Однак у питаннях віровчення та моралі залишався вірним традиціям.

Найяскравішим прикладом конфлікту між соціальними викликами й церковною доктриною стала вже згадана «теологія визволення» – нова течія, що виникла серед католицького духовництва Латинської Америки. Її суть полягала в поєднанні християнських ідей із марксистськими елементами, насамперед, концепцією класової боротьби. Для прибічників цього підходу Христос поставав не лише як духовний Месія, а й як революціонер, що кидає виклик несправедливим соціальним порядкам. Така інтерпретація дедалі більше загрожувала єдності Церкви [27].

Вже у 1979 році, під час візиту до Мексики, він висловив солідарність з бідними, засудив диктатури, але водночас застеріг від радикалізації та втягування Церкви в політичну боротьбу. У 1984 році Ватикан видав «Інструкцію щодо окремих аспектів теології визволення», де було чітко вказано: така течія не сумісна з офіційною католицькою доктриною. Особливо гостро критикували отця Густаво Гутієрреса та Леонардо Боффа – ключових теоретиків напрямку. У 1986 році, однак, позиція дещо змінилася. У документі «Інструкція з християнської свободи та визволення» Папа визнав, що «теологія визволення» в окремих аспектах є корисною й своєчасною, якщо не перетинає межу політичного

радикалізму. Це дозволило зменшити напруження у відносинах з латиноамериканськими єпископами [27].

Папа активно продовжував підтримувати спадщину Другого Ватиканського Собору, особливо в аспектах відкритості до світу, міжрелігійного діалогу, активізації мирян. Але в той же час не допускав перегляду доктринальних основ віри, зокрема, Папа виступав проти висвячення жінок, збереження celibату, і лишався незмінним у засудженні абортів та евтаназії [20].

У 1985 році Іван Павло II скликав Синод єпископів, присвячений 20-й річниці завершення Собору. Там і було вирішено створити новий катехизм католицької церкви, який би систематизував віровчення в умовах сучасного світу. Вийшов він в 1992 році, і став всесвітнім бестселером та ключовим документом у питанні єдності та ідентичності католицької церкви в нову епоху. Документ став відповіддю на богословські суперечності та закріпленням «золотої середини» між відкритістю до нових викликів і збереженням фундаментальних істин віри [5].

Одночасно Папа опинився в опозиції до надто консервативних кіл, таких як послідовники архієпископа Марселя Лефавра, які виступили проти рішень Собору, зокрема, ідеї релігійної свободи, екуменізму, колегіального управління. Лефавр висвячував єпископів без згоди Риму – це привело до формального розколу і показало, наскільки глибоким було внутрішнє напруження в Церкві [9].

Після Синоду 1985 року в Римі наступний Синод єпископів відбувся у 1987 році й був присвячений активізації участі мирян у церковному житті. Особлива увага приділялася ролі жінок, яка розглядалася в контексті загального посилення ролі мирян. Папа Іван Павло II підтримував участь жінок у церковних процесах, але чітко виступав проти ідеї жіночого священства. Він наголошував на тому, що чоловіки й жінки є рівними, проте мають відмінні природні ролі [32, с.298].

Попри те, що деякі протестантські конфесії визнали можливість висвяти жінок, католицька церква на чолі з Папою, залишалася незмінною в своєму запереченні. Позиція Івана Павла II була викладена в ряді апостольських листів 1990-х років, зокрема в документі 1998 року, який, за словами кардинала Ратцингера, виключав із церковного єднання тих, хто підтримує жіноче

священство [32, с. 298]. Ця позиція відповідала загальній традиціоналістській лінії Папи, яка простежувалася ще з часу його участі в підготовці енцикліки «*Humanae vitae*» [11].

Іван Павло II дотримувався жорстких моральних принципів: засуджував контрацепцію та лібералізацію сексуальних стосунків. На міжнародному рівні, під час конференції ООН у Каїрі в 1994 році, Ватикан різко виступив проти легалізації абортів як інструменту контролю народжуваності. У цьому питанні позицію Ватикану підтримали також представники мусульманських країн, що засвідчило можливість міжрелігійної єдності у захисті традиційної моралі [30].

Проте в останні роки понтифікату Івана Павла II католицьку Церкву сколихнули сексуальні скандали, пов'язані зі священниками. Особливо резонансною стала ситуація у США, де звинувачення набули системного характеру. Папа був змушений зреагувати, скликавши у 2002 році американський єпископат до Рима й засудивши такі дії як злочин [32, 303].

Папа залишив після себе багату спадщину богословських документів. Одним із ключових був «Лист до сімей» (1994 р.), в якому утверджується традиційне католицьке бачення шлюбу як божественного інституту [2].

Отже, Іван Павло II поєднував у собі прогресивного реформатора й принципового охоронця віри. Він модернізував форми, залишивши незмінним зміст. Його здатність до діалогу навіть у кризових ситуаціях, а також глибоке богословське розуміння світу, знайшло відображення у всіх його діях як Папи і зробили його понтифікат одним із найвпливовіших в історії Церкви.

Як інтелектуал і теолог, Іван Павло II у своїх наукових і пастирських пошуках зосереджувався насамперед на питаннях духовності, етики та моралі. Навіть після призначення архієпископом Краківським на одну з найвпливовіших кафедр у Польщі, він не надавав суспільно-політичній діяльності пріоритетного значення, залишаючи цю роль кардиналу Вишинському, примасу Польщі, який вважався провідним церковним авторитетом у публічній сфері [35, с. 158].

Однак після обрання Папою, Іван Павло II, був змушений інтегрувати політичну проблематику у коло своїх обов'язків. Уже сам факт обрання Папою

вихідця з комуністичної країни мав очевидний політичний підтекст, а відтак – і символічне значення. Це зробило його фігурою не лише духовною, але й політичною вже з перших днів понтифікату. Деякі оглядачі навіть вбачали в такому виборі прагнення Ватикану підтримати релігійне відродження в найбільшій католицькій державі соцтабору – Польщі, що могло мати ширший вплив на ідеологічну атмосферу в усьому комуністичному світі [35, с. 159].

Із перших місяців понтифікату Іван Павло II як голова католицького світу та держави Ватикан проявив себе справжнім духовним авторитетом та світовим лідером, що намагався збудувати мости між релігіями, культурами та цивілізаціями. Його екуменічна діяльність не лише сприяла міжрелігійному діалогу, але й мала реальний вплив на політичні процеси.

Прикладом суспільного та політичного впливу Івана Павла II ще на початку свого понтифікату є вирішення ним питання стосовно згаданої вже «теології визволення» – проблеми не лише богословської, а й політичної для всієї Латинської Америки [27]. На подію та явище не тільки суспільного, а й навіть політичного значення, перетворилась майже кожна поїздка Папи, на яких він розвивав свій курс міжрелігійних та міжнаціональних зв'язків. Він став першим Папою, який відвідав синагогу та мечеть, і першим, хто активно поглиблював контакт із християнським Сходом, починаючи з візиту до Патріарха Константинопольського в Туреччині [30]. Згодом Папа налагодив контакти з іншими православними центрами, особливо знаковим був його візит до Румунії 1998 року – першої країни з православною більшістю, що прийняла Папу. Цей жест був також і політичним сигналом про європейську орієнтацію країни [38].

Для прикладу та порівняння варто згадати, що папський візит до ще однієї православної країни і члена Європейського Союзу Греції відбувся пізніше, лише в травні 2001 року. Однак спілкування між Папою і главою Елладської Православної Церкви Архієпископом Христодулосом не було таким теплим, як у Румунії. Архієпископ у своєму виступі до Папи почав із зачитування довгого списку образ, завданих Західною Церквою грецьким християнам. У відповідь

Папа ще раз перепросив за всі свідомі й несвідомі кривди, заподіяні католиками [60].

Візит Івана Павла II до України 25 червня 2001 року став кульмінацією його «східної політики». Попри опозицію з боку Української православної церкви московського патріархату, загальна атмосфера в Україні була відкрита та сприятлива для екуменічного діалогу. Відзначалася активна підтримка з боку католицької меншини, особливо у Львові. При цьому інші православні конфесії – київського патріархату та автокефальної церкви – виявили готовність до діалогу, що підкреслило наявність унікального релігійного плюралізму в Україні [23].

Приїзд Івана Павла II до України у червні 2001 року мав глибокий духовний і політичний вплив. В одній зі своїх промов він сказав: «Україна має бути лабораторією єдності для Європи, мостом між християнським Сходом і Заходом». Цей був реальний крок у напрямку до діалогу з православними церквами, особливо на тлі того, що не вдалося налагодити співпрацю з московським патріархатом чи організувати поїздки до Москви. У такій ситуації приїзд до України, де найбільше релігійних структур належало саме московському Патріархату, був символічно й стратегічно значущим. В Україні в цей час була зосереджена щонайменше половина всіх релігійних організацій московського патріархату у світі – навіть більше, ніж у самій Росії. Тому візит Папи сюди був потужним жестом у напрямку східної християнської традиції, навіть попри критику з боку Москви [29].

Московський патріархат з 1980-х років послідовно уникав тіснішої співпраці з Ватиканом, обґрунтовуючи це тим, що апостольська столиця підтримувала вихід із підпілля та розвиток Української греко-католицької церкви, а також розбудовувала римо-католицькі структури в регіонах, які Москва вважає своєю канонічною територією – тобто на території колишнього СРСР. Іван Павло II неодноразово говорив, що поїздка до Москви стала б кульмінацією його зусиль на посаді Папи. Ймовірно, саме тому російська церква не бажала робити кроки назустріч, щоб не підсилювати образ Папи як об'єднувача християнського світу [23].

Суттєвим внеском Івана Павла II у міжрелігійний та міжнаціональний діалог стало також налагодження відносин із юдейською спільнотою. Ще до обрання Папою, будучи архієпископом Кракова, він відвідав місцеву синагогу, а вже у квітні 1986 року став першим понтифіком, який відвідав єврейську святиню в Римі. Під час цього історичного візиту Папа звернувся до юдеїв, назвавши їх «старшими братами» християн. Згодом, у 2000 році, перебуваючи в Ізраїлі, Іван Павло II молився біля Стіни Плачу, залишивши в її щілині записку з проханням про прощення за кривди, яких зазнали юдеї від християн. Цей текст був також урочисто озвучений 12 березня 2000 року у Ватикані під час Ювілейного року, коли сім кардиналів публічно просили пробачення за історичні помилки Церкви – за гріхи нетолерантності та насильства проти єдності церкви, інших конфесій та культур, жіночих та загальнолюдських прав, а також за гріхи церкви перед євреями [69].

Іван Павло II став також першим папою, який відвідав мусульманську мечеть. У травні 2001 року він увійшов до мечеті Умайяд у Дамаску, що засвідчило його відкритість до діалогу з мусульманами. Ще раніше, 1985 року в Марокко, папа виступив перед 800 тисячами молодих мусульман, наголошуючи, що між ісламом і християнством не повинно бути ворожнечі. Таким чином, Іван Павло II пропонував бачення співпраці між християнами і мусульманами на основі спільних духовних цінностей. [44]

Кульмінацією екуменічної ініціативи Папи стало проведення у жовтні 1986 року у місті Ассізі Першого Всесвітнього дня молитви за мир. Ця подія об'єднала близько 60 релігійних лідерів з усього світу, які вперше в історії зібралися не лише для діалогу, а й для спільної молитви. Захід символізував злагоду між релігіями у прагненні миру. Наступна така подія відбулася в Ассізі 24 січня 2002 року, і зібрала ще більше учасників – 250 представників із 12 релігій світу. Така активна участь і широке визнання цих ініціатив демонстрували глобальну значущість зусиль Папи у сфері міжрелігійного діалогу [30].

Разом із релігійними питаннями Іван Павло II активно порушував і політичні теми. Багато з його поїздок були своєчасними моральними втручаннями

у ситуації, які вимагали міжнародної уваги. Наприклад, у 1987 році під час візиту до Чилі, папа, незважаючи на осуд, з'явився поруч із диктатором Піночетом, але під час меси на стадіоні, місці минулих репресій, відкрито говорив про мучеництво та правду. Наступного дня у країні почалися масові акції протесту. Подібний вплив його присутність мала і в інших державах: у Гаїті після його візиту завершилося правління Дювальє, а на Філіппінах – режим Маркоса. Під час візиту до Парагваю 1988 року папа закликав диктатора Стресснера звільнити політичних в'язнів [22, с. 82].

У питаннях міжнародних конфліктів папа послідовно дотримувався пацифістської позиції. Він різко засудив військові дії в Перській затоці на початку 1990-х років, звертаючись із закликами до Джорджа Буша та Саддама Хусейна. Позицію Ватикану підтримали, зокрема, в Організації Ісламської Співпраці [22, с. 89]. Та сама позиція зберігалася і в 2003 році, коли США розпочали нову військову кампанію в Іраку. Папа організував дипломатичні місії, зустрічі з лідерами держав і знову наголошував: «Ніколи не пізно» – маючи на увазі потребу вирішення конфлікту мирним шляхом [22, с. 89].

Особливу політичну роль понтифікат Івана Павла II відіграв у трансформації суспільно-політичного життя в рідній Польщі. У роки після Другої світової війни католицька церква залишалась єдиною значною інституцією, яку комуністична влада не могла повністю знецінити чи ліквідувати. Церква відігравала роль опори для спротиву тоталітаризму. З роками внутрішнє незадоволення в польському суспільстві тільки зростало, і обрання польського архієпископа на папський престол стало для багатьох підтвердженням правильності їхньої боротьби та джерелом надії.

Перший візит папи до Польщі, як і наступні, мали величезне значення: вони надихали суспільство, посилювали опозиційні настрої, сприяли згуртуванню інтелігенції та робітників навколо незалежного профспілкового руху «Солідарність». Папа підтримував ці прагнення не лише морально, а й через свої документи. Наприклад, енцикліка «*Laborem Exercens*», підписана 14 вересня 1981 року, присвячена гідності праці та праву робітників на створення профспілок.

Документ був не просто церковною заявою – він мав політичне звучання, особливо завдяки використанню терміна «солідарність», який однозначно натякав на польський опозиційний рух [13].

У складних умовах наприкінці 1981 року, коли в Польщі було введено воєнний стан за вказівкою Москви і в країні розпочалися репресії проти опозиції комуністичної влади, Іван Павло II підтримував зв'язок з польським єпископатом і навіть особисто телефонував генералу Ярузельському. Втручання в конфлікт папи та католицької церкви стало ключовим у запобіганні його ескалації та початку громадянської війни. У 1983 році папа знову відвідав Польщу й зустрівся з Ярузельським особисто. Той пізніше визнавав, що Папа Іван Павло II вплинув на його рішення й допоміг уникнути радикальних кроків [65].

Політичні зміни в Польщі та у всьому комуністичному світі стали можливими також завдяки «перебудови», яку ініціював генеральний секретар ЦК КПРС Михайло Горбачов. Завдяки лібералізації відбулися перші частково вільні вибори у Польщі 4 червня 1989 року, які привели до влади нові політичні сили, що відмовилися від комуністичного минулого [37, с. 659].

Реформи, розпочаті у СРСР, давали нові можливості для впливу Ватикану на суспільно-політичну ситуацію в Радянському Союзі та країнах соціалістичного табору. У контексті нового курсу Горбачова і відбулась його зустріч з папою Іваном Павлом II 1 грудня 1989 року. Це була перша зустріч радянського лідера та голови католицької церкви, яка мала важливе символічне та історичне значення [64].

Зустріч папи з Горбачовим стала кульмінацією діалогу Ватикану з СРСР, розпочатого Іваном Павлом II ще на початку свого понтифікату. Перший офіційний контакт між новообраним папою і радянською владою відбувся 24 січня 1979 року, коли Іван Павло II прийняв у Ватикані міністра закордонних справ СРСР Андрія Громика. Друга їхня зустріч відбулась 27 лютого 1986 року [64]. Під час зустрічі з Горбачовим, Іван Павло II переконував його у необхідності продовження реформ, розпочатих генсеком, а також наголошував на необхідності релігійної свободи та дотримання прав людини. У результаті цієї зустрічі було

домовлено про встановлення дипломатичних відносин між СРСР і Святим Престолом, а також зроблено важливий крок до визнання релігійної свободи в Радянському Союзі і відновлення діяльності Української греко-католицької церкви [14].

Згодом Горбачов прямо визнав, що зміни в Східній Європі наприкінці 1980-х років були б неможливі без зусиль Івана Павла II. Згадуючи папу, він говорив: «Папа був просто надзвичайною людиною. І однією з найнадзвичайніших якостей папи було те, що він був відданим слугою Церкви Христової. І, нарешті, як глава держави Ватикан, він багато зробив, використовуючи свої можливості в цьому напрямку, він багато зробив для підготовки до закінчення Холодної війни, для об'єднання народів. Він багато зробив, щоб позбавити людей небезпеки ядерного конфлікту. Він був людиною, яка використовувала своє високе становище – скажу прямо – найкращим чином. Він був [людиною], яка не ставила політичний розрахунок у центр уваги, а виносила свої судження про світ, про ситуації, про природу, про довкілля, виходячи з права на життя, на гідне життя людей та відповідальності цих людей за те, що відбувається у світі. Я думаю, що ніколи не було такого видатного захисника бідних, пригноблених, знедолених у різних випадках і в різних ситуаціях, як історично, так і в контексті поточних конфліктів. Він був гуманістом. Справді. Гуманістом з великої літери «Г», можливо, першим гуманістом у світовій історії» [59].

Папа не лише сприяв цим подіям, але й намагався осмислити їх теологічно. Для цього він використав нагоду відзначення 100-річчя енцикліки *Rerum Novarum* Папи Лева XIII, яка вважалася основоположною для католицького соціального вчення. У своїй енцикліці «*Centesimus Annus*» («Сотий рік»), підписаній 1 травня 1991 року, Іван Павло II підсумував процеси змін у Східній Європі, назвавши основними причинами падіння комунізму – атеїстичну ідеологію та неприродну економічну модель [7].

Отже, вплив Івана Павла II на політичні процеси у світі – від країн Латинської Америки до Близького Сходу і Східної Європи – був глибоким і

далекосяжним, що засвідчувало не лише духовну місію понтифіка, але й його активну участь у глобальному політичному житті.

Папа Іван Павло II був не лише духовним лідером найбільшої релігійної спільноти у світі, а й особистістю, що мала реальний вплив на долю народів і цілих держав. Попри свою високу посаду, він залишався вразливою людиною, яку торкалися як удари долі, так і зловмисні дії, спрямовані проти нього з боку фанатиків або опонентів. Його постать стала уособленням не тільки католицької церкви, а й загалом західної культури та цивілізації. Як очільник потужної релігійної інституції з великими фінансовими та людськими ресурсами, Папа викликав не тільки захоплення, але і протидію. Чим більший авторитет та вплив мав понтифік, тим більше він викликав нерозуміння, супротив і навіть агресію.

Особливо виразно це проявилось у випадках трьох спроб замаху на його життя. Усі вони сталися на початку понтифікату: дві у 1981 році, ще одна – у 1982-му. Всі ці інциденти, найімовірніше, мали ідеологічне підґрунтя: нападники вважали свої дії актами «справедливості» проти позиції Папи, що суперечила їхнім переконанням. Перший замах відбувся 16 лютого 1981 року в Карачі (Пакистан). Ісламський терорист, маючи на меті підірвати папу в аеропорту, загинув від вибуху ще до прибуття понтифіка через затримку його літака. Мотиви нападника достеменно невідомі, однак більшість аналітиків сходяться на думці, що причиною могла бути ворожість до зростання ролі християнства в регіоні [52].

Найвідомішою є друга спроба – 13 травня 1981 року на площі Святого Петра у Ватикані. Турецький терорист Мехмет Алі Агджа, член праворадикальної організації «Сірі вовки», здійснив кілька пострілів у папу. Іван Павло II отримав серйозні поранення, але вижив завдяки оперативним діям охорони та лікарів клініки Джемеллі. В подальшому папа відвідував свого нападника, і навіть подружився з ним, після чого Агджа прийняв католицизм [49]. Третій замах стався 13 травня 1982 року в португальському місті Фатіма, куди папа приїхав подякувати Богородиці за своє чудесне порятування під час попередньої атаки. Іспанський монах-традиціоналіст Хуан Фернандес Крон, маючи радикальні

погляди і виступаючи проти реформ Івана Павла II, намагався вбити папу військовим ножом, однак був зупинений охороною за кілька кроків від нього [54].

Однозначної згоди в оцінках причин і обставин замаху на папу Івана Павла II, що стався 13 травня 1981 року, досі немає. Той день був звичним для понтифіка: середа, день загальних аудієнцій та зустрічей з паломниками на площі Святого Петра. Після прийомів у власних апартаментах папа вирушив на площу на папамобілі. Приблизно о 17:17 він зупинився, щоб благословити дівчинку, і саме в цей момент пролунав постріл [49].

Охорона миттєво прикрила папу, а терориста, турка Мехмета Алі Агджу, знешкодили присутні. Троє куль влучили у папу, завдавши важких поранень, зокрема в живіт – одна з куль пройшла всього в кількох міліметрах від аорти. Завдяки блискавичним діям охоронців і медиків Іван Павло II був доставлений до лікарні Джемеллі всього за шість хвилин, де його успішно прооперували. Цей інцидент сколихнув увесь світ, а телебачення в багатьох країнах перервало ефіри, щоб інформувати про стан папи [49].

Щодо мотивів Агджі, існує кілька гіпотез. Одна з них – ідеологічне протистояння ісламу та Заходу. Агджа, вихідець із бідної турецької родини, з юності демонстрував виняткові здібності й інтелект. Він здобував освіту в Анкарі та Стамбулі, де й потрапив під вплив праворадикальної організації «Сірі вовки», відомої своєю агресивною антизахідною риторикою. Разом з однодумцями Агджа здійснив резонансне вбивство турецького журналіста Абду Іпекчі, після чого був ув'язнений, але зумів утекти з однієї з найнадійніших в'язниць Туреччини. Невдовзі після втечі Агджа заявив, що має нову місію – вбити папу. Про свій намір він писав у листі до редакції газети, головного редактора якої сам убив. Цей намір він висловив ще задовго до замаху, в контексті планованого візиту Івана Павла II до Туреччини у 1979 році [22, с. 44].

Протягом наступного року Агджа подорожував Європою, використовуючи підроблені документи. Він побував у Лівані, Німеччині, Кіпрі, Болгарії. За деякими даними, він витрачав великі суми коштів, зупинявся в дорогих готелях, а незадовго до замаху відпочивав на Майорці. Це викликає підозри, що він мав

покровителів, які фінансували його діяльність. Це підкріплює версію, згідно з якою Агджа не діяв самостійно, а був виконавцем чийогось замовлення [22, с. 44]. Ці деталі стали основою для версій про те, що за нападом стояли інші сили, можливо, спецслужби, які скористалися його радикальними поглядами для реалізації власних цілей [22, с. 45].

Згідно з поширеною на Заході до 1990-х років версією, організатором замаху могли бути спецслужби країн соцтабору. Папа, виходець із Польщі, мав значний вплив на політичні процеси у країнах комуністичного блоку, особливо в самій Польщі. Його діяльність сприймалася як загроза стабільності комуністичних режимів. У цьому контексті головна увага зосереджувалась на болгарських спецслужбах, які, нібито, і здійснювали вербування Агджі. Проте через брак доказів ця версія не отримала судового підтвердження [22, с. 46]. Як відповідь на «комуністичну» версію, радянські засоби масової інформації висунули протилежну гіпотезу – що замовником міг бути Вашингтон, зокрема ЦРУ. Аргументи зводилися до того, що папа відмовлявся грати роль антикомуністичного глашатая та відкрито підтримував мирні ініціативи, роззброєння і навіть відмову від бойкоту Олімпіади в Москві 1980 року. Це, мовляв, суперечило інтересам США в період загострення Холодної війни [22, с. 46]. Найбільш спекулятивна, але також поширена версія – змова всередині Ватикану. Відповідно до неї, певні кола в курії, незадоволені реформаторською політикою Івана Павла II або його впливом на фінансову політику Церкви, могли організувати замах через посередництво мафії, масонських лож або спецслужб. Ключовою фігурою в цих припущеннях був монсеньйор Пол Марцинкус, голова Ватиканського банку, чия діяльність неодноразово ставала предметом скандалів [22, с. 48].

Цей найвідоміший в історії церкви замах не мав серйозних наслідків для здоров'я папи чи змісту його пастирської діяльності в той час і протягом наступних років. Вже через кілька днів після нападу, в неділю, папа звернувся до вірян із голосовим посланням, записаним на плівку, яке було відтворене на площі Святого Петра. Він благословив зібраних, які молилися за його одужання [49].

Упродовж першої частини свого понтифікату Іван Павло II залишався фізично активним та міцним, що значною мірою було зумовлено його звичкою до активного способу життя, зокрема, зимового катання на лижах, чим він регулярно займався аж до середини 1990-х років [32, с. 334].

Однак у другій половині понтифікату стан здоров'я папи почав помітно погіршуватися. Він дедалі частіше звертався до медиків і неодноразово лікувався у римській клініці Джемеллі. Після замаху в 1981 році до другої половини 1990-х років він шість разів проходив там хірургічне лікування. Серед операцій найбільш серйозними стали дві: у 1992 році – видалення доброякісної пухлини, що спростувало чутки про рак, та у 1996 році – операція з видалення апендициту, діагностування якого викликало труднощі [32, с. 335].

З 1994 року Іван Павло II страждав на прогресуючу хворобу Паркінсона. Один із перших помітних зовнішніх проявів хвороби стала відмова Папи від традиційного символічного жесту – цілування землі при прибутті до нової країни. У вересні 1994 року під час візиту до Хорватії він уже не мав сил стати на коліна. Тому землю подали йому у спеціальній посудині [32, с. 335].

Пізніше Папа неодноразово повертався до клініки Джемеллі – щоразу, коли його здоров'я опинялося під загрозою. Саме там він провів свої останні тижні взимку та навесні 2005 року. Він хворів на грип і переніс трахеотомію через дихальну недостатність. У ці дні в усьому світі стало очевидним, що життя людини, яка понад чверть століття була духовним провідником для сотень мільйонів людей, добігає кінця [32, с. 335]. У четвер, 31 березня, одразу після 11-ї години ранку, коли Іван Павло II пішов до каплиці, у нього виник сильний озноб, температура тіла піднялася до 39,6°C. Це був початок септичного шоку в поєднанні з серцево-судинним колапсом. 2 квітня, у день своєї смерті, о 7:30 ранку Папа почав втрачати свідомість, і пізно вранці він прийняв державного секретаря Ватикану кардинала Анджело Содано. Близько 15:30 дуже слабким голосом Папа сказав: «Дозвольте мені піти до мого Отця». О 19:00 він впав у кому. Особистий лікар Папи Римського оголосив Івана Павла II мертвим 2 квітня о 21:37 за місцевим часом. Він помер на 9666-й день свого понтифікату.

Іван Павло II очолював Апостольську Столицю протягом двадцяти шести років, п'яти місяців і десяти днів, ставши третім та тривалістю понтифікату Папою в усій майже 2000-річній історії християнства. Відповідно до церковної традиції, найтриваліше цю посаду обіймав апостол Петро, перший Папа, протягом 34 років. Другим за тривалістю понтифікату був Пій IX, який очолював Церкву протягом 32 років [55].

Практично від початку свого понтифікату Папа готувався до його завершення, зокрема, складаючи духовний заповіт. У заповіті Івана Павла II 6 березня 1979 року було написано: «Во ім'я Трійці Пресвятої. Амінь. «Тож пильнуйте, бо не знаєте, котрого дня прийде Господь ваш» (Мт. 24:42) – ці слова нагадують мені останній наказ, який здійсниться тоді, коли Господь зволить. Прагну за ним прямувати і прагну, аби все, з чого складається моє земне життя, приготувало мене до цієї миті. Не знаю, коли вона настане, проте, як і усе, так само і цю мить віддаю до рук Матері мого Майстра: Цілковито твій. У тих же ж материних руках залишаю усе і Усіх, із ким пов'язало мене моє життя і моє покликання. В цих Руках залишаю насамперед Церкву, а також мою Націю і ціле людство. Дякую усім. В усіх прошу про пробачення. Прошу також про молитву, аби Милосердя Боже виявилось більшим від моєї слабкості та недостойності. Під час реколекцій я знову перечитав заповіт Святішого Отця Павла VI. Перечитане спонукало мене написати оцей заповіт. Я не залишаю після себе власності, якою б треба було розпорядитися. Речі щоденного ужитку, якими я користувався, прошу роздати на власний розсуд. Особисті нотатки спалити. Прошу, аби цими справами опікувався о. Станіслав, котрому я дякую за багатолітню чуйну співпрацю та допомогу. Усі ж інші подяки я залишаю в серці перед Богом Самим, бо важко їх усі висловити. Щодо похорону, повторюю ті ж розпорядження, які видав Святіший Отець Павло VI. Про місце нехай вирішать Комет Кардиналів і Співвітчизники. «У Господа Милосердя і багате в нього ізбавління» [16]. Цей заповіт є свідченням глибокої віри, смирення та відданості Івана Павла II своєму служінню та Господу.

2 квітня 2005 року інформацію про смерть Папи оголосив на площі Святого Петра архієпископ Леонард Сандрі, сказавши: «Найдорожчі брати і сестри, о 21:37 наш улюблений Святий Отець повернувся до Отчого дому. Помолімося за нього». Протягом останніх двох днів життя Папи його постійно супроводжували вірні з усього світу, які стежили за новинами з Ватикану та молилися за нього [55]. 3 квітня забальзамоване тіло Івана Павла II було поміщено на катафалк, одягнене в пишні папські ризи та виставлене на загальний огляд у Климентинській залі Апостольського палацу. Наступного дня його перенесли до базилики Святого Петра, доступної для державних делегацій та паломників, які прибували на похоронні обряди [68].

Похорон Івана Павла II відбувся 8 квітня 2005 року. Труну, зроблену з дошок кипариса (символ безсмертя), поставили прямо на бруківку площі Святого Петра. Месу, яку відслужили кілька тисяч кардиналів, архієпископів, єпископів та патріархів Східних Католицьких Церков, очолив кардинал Йозеф Ратцінгер, який через 11 днів став новим Папою Бенедиктом XVI. Померлого Івана Павла II відвідали близько 300000 вірян та 200 президентів і прем'єр-міністрів, а також представники різних світових релігій, включаючи ісламське та єврейське духовенство. Багато людей, які зібралися на церемонію, несли транспаранти з італійськими словами «Santo subito» («святий негайно»). По всьому Риму 5 мільйонів людей, включаючи близько 1,5 мільйона поляків, зібралися перед екранами, розміщеними в багатьох місцях міста [67].

Процесію з труною очолив кардинал – камерленго Едуардо Мартінес Сомало. У крипті Івана XXIII у Ватиканських гротах труну помістили в другу цинкову труну, яка була щільно спаяна, а ту – в третю, виготовлену з горіхового дерева. У труну поклали мішок з медалями, викарбованими під час понтифікату Івана Павла II, а також файл, поміщений у свинцевий контейнер, що містив найважливіші факти з періоду його понтифікату. Труни були проштамповані ватиканськими печатками. У закладанні труни брали участь лише найближчі соратники Папи, архієпископи Станіслав Дзівіш та П'єро Маріні [56].

Могила Івана Павла II знаходилася в крипті в підвалі базилики Святого Петра до моменту його беатифікації, процес якого розпочався вже через місяць після смерті Папи. Після відкриття справи Іван Павло II отримав титул «Слуга Божий», і розпочалося ретельне дослідження його життя, духовної спадщини та чеснот. Основною вимогою для беатифікації було підтвердження чуда. Таким чудом стало зцілення французької монахині Марі-Симон-П'єр, яка страждала на хворобу Паркінсона. Після молитви до покійного Папи вона несподівано одужала. Це чудо було офіційно визнано Церквою, і 1 травня 2011 року Івана Павла II беатифікував папа Бенедикт XVI [62].

Для канонізації, тобто офіційного проголошення святим, необхідне друге визнане чудо. У цьому випадку йшлося про зцілення костариканки Флорібет Морі Діас, яка мала невиліковну аневризму мозку. Її зцілення, яке сталося після молитви до Івана Павла II, також було визнано чудесним. Таким чином, 27 квітня 2014 року, у День Божого Милосердя – свято, яке сам Іван Павло II ввів у літургійний календар, – його канонізував папа Франциск у присутності папи-емерита Бенедикта XVI [45]. Цей процес, який був надзвичайно швидким та винятковим для Католицької Церкви, став свідченням глибокої пошани, яку Іван Павло II здобув серед мільйонів вірян у всьому світі, та безцінну роль, яку Папа відіграв в історії Церкви.

Таким чином, понтифікат Івана Павла II став однією з найяскравіших і найвпливовіших епох в історії католицької церкви. Його діяльність вийшла далеко за межі суто церковного служіння, охоплюючи соціальні, політичні й міжрелігійні сфери. Папа-поляк не лише зміцнив моральний авторитет Святого Престолу та теологічне підґрунтя церкви, але й став символом опору тоталітаризмові, проповідником миру, правди та гідності людини. Особливо вагомим був його вплив на трансформаційні процеси в Центрально-Східній Європі, зокрема в рідній Польщі, де його слово підтримувало прагнення до свободи та демократичних змін. Навіть замах на його життя лише підкреслили масштаби його місії та світоглядної ваги.

Понтифікат Івана Павла II закарбувався в історії як доба глибокого духовного оновлення, відкритого діалогу між релігіями, рішучим захистом людських прав та вагомим внеском у події не тільки церковного, а й світового значення.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження життя та діяльності Папи Івана Павла II дозволяє зробити наступні висновки.

Дитинство і юність Кароля Юзефа Войтили стали критично важливими у формуванні його особистості. Він виріс у родині, де культивувались християнські цінності, відповідальність і національна свідомість. Ранні втрати – смерть матері, брата та батька – стали джерелом його глибокого внутрішнього зосередження, що проявилось у прагненні до духовного самопізнання. Війна, жорстокість режимів і боротьба польського народу за ідентичність лише посилили його віру, терпеливість і співчуття. Саме в ці роки в ньому сформувався ідеал людини, що живе не для себе, а для служіння вищому благу.

Вплив батьківського виховання, польської культури, католицизму, особисті втрати та переживання війни стали основою для формування його духовного світогляду, моральних орієнтирів та вибору життєвого шляху. Період його навчання в Ягеллонському університеті, а також культурного розвитку, пов'язаним з театральною та літературною діяльністю, поглибили його інтелектуальні та духовні пошуки, а під час навчання у підпільній семінарії він остаточно дійшов до усвідомлення свого покликання служити Церкві. Під час німецької окупації, як учасник підпільного театру, він здобув безцінний досвід чинити опір злу та людиноненависницьким режимам за допомогою слова. Згодом, вже після радянської окупації Польщі, він почав це робити своєю пастирською діяльністю.

Починаючи з найнижчих щаблів церковної ієрархії, Кароль Войтила проявив себе як священник із глибокою відданістю, щирістю та активною душпастирською діяльністю. Його увага до молоді, праця з парафіянами, катехизація, наукова та богословська діяльність відображали прагнення будувати Церкву, близьку до людей і засновану на євангельських цінностях. Саме в цей період почали формуватись його лідерські якості, філософська глибина мислення та здатність поєднувати богослов'я з практичним служінням. Його відкритість до

діалогу та участь у житті молоді стали однією з визначальних рис майбутнього понтифікату.

Як єпископ, Войтила одразу ж зарекомендував себе як сміливий і послідовний пастир. Його участь у протестних молебнях у Новій Гурі проти демонтажу хреста свідчить про його рішучу позицію у захисті християнських символів і релігійної свободи в умовах комуністичного режиму. Його діяльність була не лише символічною, а й практичною: він брав участь у житті парафій, підтримував переслідуваних, займався молоддю, культурою і наукою.

У статусі архієпископа Краківського Войтила став впливовою постаттю не лише в Польщі, а й у світовій Церкві. Він активно розвивав богословську науку та теологічну освіту, відкривав нові парафії, відстоював права Церкви, зберігаючи водночас принциповість і дипломатичну обережність. Особливого значення набуває його участь у Другому Ватиканському Соборі, де він виступав із власними ідеями, що поєднували вірність традиції з відкритістю до сучасного світу. Саме там сформувалася його репутація як мислителя нової хвилі, здатного гармонізувати глибоку віру з інтелектуальним підходом до складних питань.

Як кардинал, Войтила вже фактично став міжнародною постаттю. Він представляв польський єпископат на синодах і в діалозі з Римською курією, працював над морально-етичними проблемами сучасності, багато подорожував, зокрема до США, Канади, Австралії, де активно зустрічався з польською діаспорою. Його поїздки не були формальністю – вони стали платформою духовного та культурного об'єднання польських католиків у світі. Цей етап життя Кароля Войтили став періодом, коли він продемонстрував виняткову комбінацію особистих якостей: богословської глибини, адміністративної здатності, пастирської жертвності та політичної інтуїції. Кардинальська діяльність Кароля Войтили не лише зміцнила його авторитет, а й підготувала його до виконання історичної місії Папи, який змінить обличчя католицької церкви та світового християнства.

Обрання Кароля Войтили на папський престол у 1978 році стало переломним моментом. Понтифікат Івана Павла II став винятковим явищем в

історії католицької церкви та світового релігійного і політичного простору. З моменту обрання його Папою у 1978 році і до самої смерті у 2005 році він не просто очолював церкву, а глибоко впливав на формування духовних, соціальних і геополітичних процесів. Його постать, харизма, діяльність і вчення стали символом оновлення, відкритості, миру й стійкості у захисті християнських цінностей.

Іван Павло II залишив величезний слід у світовій історії завдяки своїй відкритості до людей. Він став Папою, який подорожує і не боїться виходити за межі канонічних формальностей. Його 104 апостольські подорожі у 129 країн – це безпрецедентний показник глобальної місійності. Ці поїздки стали не лише актами пастирської любові, а й засобом міжнародного діалогу, політичного впливу і культурного зближення.

Однією з найяскравіших характеристик Івана Павла II, яка проявилась і на попередніх етапах його діяльності, була його здатність поєднувати глибоку традиційність з відкритістю до сучасності. Він модернізував форми пастирської діяльності, не змінюючи доктринальної сутності католицького вчення. Це дозволило церкві зберегти свою ідентичність, залишаючись при цьому живою інституцією, відкритою до діалогу з іншими релігіями та культурами. Особливо це виявилось у його екуменічній активності: вперше в історії Папа відвідав синагогу, мечеть, православні патріархати, встановлюючи живий контакт із представниками інших вірувань.

Не менш значущим був політичний вимір його понтифікату. Іван Павло II став символом духовного опору тоталітаризму. Його вплив на трансформації у Східній Європі, зокрема на демократичні зміни в Польщі, безперечний. Його візити додому в роки комуністичного режиму піднімали моральний дух народу, сприяли розвитку руху «Солідарність» і посилювали протестні настрої.

Значний внесок Іван Павло II зробив і в богословську спадщину Церкви. Його енцикліки, листи, проповіді охоплювали широкий спектр питань: від гідності праці та прав людини до природи любові й родини. Цей підхід відкрив нові можливості для сучасного католицького світогляду.

Останні роки його життя були наповнені проблемами зі здоров'ям, але навіть тоді він залишався прикладом мужності, віри і цілковитої відданості Богові. Життя Івана Павла II було актом свідчення людської гідності, віри і надії. Навіть після смерті він продовжив бути духовним орієнтиром для мільйонів людей по всьому світу. Таким чином, Іван Павло II постає як унікальна особистість – не лише в історії католицької церкви, але й в історії людства загалом. Його життя та діяльність стали прикладом незламного служіння людству та Богові, який є надихаючим та актуальним для сучасного світу, що шукає істину, мир і справедливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані джерела

1. Войтила К. Святиня. Вибрані поезії. К.: Критика, 2001.
2. Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Т.1. Львів: Видавництво ЛБА, 2002.
3. Іван Павло II. Дар і Таємниця. Львів: Свічадо, 2014. 69 с.
4. Іван Павло II. Переступити поріг надії. Львів: Свічадо, 1995. 172 с.
5. Катехизис католицької церкви. URL: https://www.vatican.va/archive/ENG0015/_INDEX.HTM (дата звернення: 23.01.2025).
6. Bibliografia prac naukowych Karola Wojtyły. The Catholic University of Lublin John Paul II. URL: https://www.kul.pl/bibliografia-prac-naukowych-karola-wojtyly,art_1756.html (дата звернення: 23.02.2025).
7. Centesimus Annus. (1991, 1 травня). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (дата звернення: 28.03.2025).
8. Dives in Misericordia. (1980, 30 листопада). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30111980_dives-in-misericordia.html (дата звернення: 23.01.2025).
9. Ecclesia Dei. (1988, 2 липня). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_02071988_ecclesia-dei.html (дата звернення: 13.04.2025).
10. Fides et Ratio. (1998, 14 вересня). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091998_fides-et-ratio.html (дата звернення: 20.04.2025).
11. Humanae Vitae. (1968, 25 липня). Paulus PP. VI. URL: https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae.html (дата звернення: 23.01.2025).

12. Kotlarczyk, M., Wojtyła, K. (2001). *O Teatrze Rapsodycznym: 60-lecie powstania Teatru Rapsodycznego*. Kraków: PWST im. Ludwika Solskiego.
13. Laborem Exercens. (1981, 14 вересня). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens.html (дата звернення: 10.03.2025).
14. Record of Conversation of M.S. Gorbachev and John Paul II. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB298/Document%208.pdf> (дата звернення: 23.01.2025).
15. Redemptor Hominis. (1979, 4 березня). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html (дата звернення: 15.04.2025).
16. Testament of the Holy Father John Paul II. (2005, 7 квітня). URL: https://www.vatican.va/gpII/documents/testamento-jp-ii_20050407_en.html (дата звернення: 23.04.2025).
17. Veritatis Splendor. (1993, 6 серпня). Ioannes Paulus PP. II. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html (дата звернення: 22.02.2025).
18. Wojtyła, C. Faith according to saint John of the Cross. San Francisco: Ignatius Press, 1981. URL: <https://archive.org/details/faithaccordingto0000john> (дата звернення: 25.04.2025).
19. Wojtyła K. *Dzieła literackie i teatralne*. Tom 1. Juwenilia (1938–1946). Krakow: Znak, 2019.
20. Wojtyła K. *U podstaw odnowy: Studium o realizacji Vaticanum II*. Krakow: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1972. 206 p.

Монографії і статті

21. Вайгель Дж. Свідок надії. Життєпис Папи Івана-Павла II. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. 1040 с.

22. Вайгель, Дж. Кінець і початок. Папа Іван Павло II: перемога свободи, останні роки, спадщина. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2013. 600 с.
23. Візит благодаті. Львів, 25-27 червня 2001 року. Львів: Астрон, 2001. 107 с.
24. Григулевич Й. Р. Папство. Століття XX. К.: Політвидав України, 1988. 544 с.
25. Йоанн від Христа. Сходження на гору Кармель. Темна ніч. Львів: Свічадо, 2021. 654 с.
26. Квін Дж. Роздуми про папство. *Сопричастя*. №1. 1998. С. 86–111.
27. Кочан Н. Теологія визволення. *Політична енциклопедія*. К.: Парламентське видавництво, 2011. С.704.
28. Лебьода Д. Т. Таємниця Папи. Київ: Знання, 2001. 224 с.
29. Осанна. Спецвипуск «Місіонаря». «Благословен, хто йде в ім'я Господне». Львів, 2001.
30. Піньйо Х. Е. Б. Петрове служіння в теперішній екуменічній ситуації. *Сопричастя*. №1. 1998. С. 70–85.
31. Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік». Львів, 1993. 553 с.
32. Юраш, А. В. Папа Іоанн Павло II. Харків: Фоліо, 2005. 351 с.
33. Bejze B. Drugi Sobór Watykański. Łódzkie Studia Teologiczne. № 8. 1999. S. 33–68.
34. Borodziej W., Chmielarz A., Friszke, A., Kunert, A. K. The Polish Underground State 1939–1945. Warsaw, 1991. 202 s.
35. Bujak A., Rozek M. Wojtyła. Wrocław: Wydawnictwo Dolnoslaskie, 1999. 205 p.
36. Hogue J. The Last Pope. The Decline and Fall of the Church of Rome. Element Books, 1998. 326 p.

Підручники

37. Зашкільняк Л. О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. 752 с.

Інтернет-ресурси

38. Іван Павло Святий Іван Павло II в Румунії: народний заклик до єдності. (2019, 31 травня). Vatican News. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2019-05/svyatij-ivan-pavlo-ii-v-rumuniyi-narodnyj-zaklyk-do-yednosti.html> (дата звернення: 22.02.2025).
39. Кароль Войтила стає єпископом і кардиналом. Shroud.com.ua. URL: <https://www.shroud.com.ua/ioann-pavlo-2/karol-vojtyla-staye-yepyskopom-i-kardinalom/> (дата звернення: 12.02.2025).
40. Катехизис Католицької церкви. URL: https://www.vatican.va/archive/ENG0015/_INDEX.HTM (дата звернення: 22.04.2025).
41. Критчак С. Поняття «заповіді любові» у праці Кароля Войтили «Любов і відповідальність». Електронний репозитарій УКУ. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a4456ae-9176-41bf-a306-263139f3cf0b/content> (дата звернення: 15.03.2025).
42. Нова Польща. Прімас тисячоліття Стефан Вишинський. URL: <https://novapolshcha.pl/article/primas-tisyacholittya-stefan-vishinskii/> (дата звернення: 22.02.2025).
43. Обітниці. Орден світських францисканців в Україні. URL: <https://ofs.org.ua/obitnytsi/3.html> (дата звернення: 18.04.2025).
44. Папа Римський Іоанн Павло II закликав народи Близького Сходу забути минулі образи і намагатися встановити мир. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/874818.html> (дата звернення: 22.02.2025).
45. У Римі канонізували двох пап - Іоанна Павла II та Іоанна XXIII. (2014, 27 квітня). BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/04/140427_pope_vatican_or (дата звернення: 12.03.2025).
46. An Encounter of Saints: Padre Pio and Karol Wojtyla. (2019, листопад). Salesianity. URL: <https://salesianity.blogspot.com/2019/11/an-encounter-of-saints-padre-pio-and.html> (дата звернення: 22.02.2025).

47. BBC News. (2003, 2 травня). 1978: Year of the three popes. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3008353.stm> (дата звернення: 12.04.2025).
48. BBC News. (2000, 2 червня). Millions cheer as the Pope comes home. URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/june/2/newsid_3972000/3972361.stm (дата звернення: 22.02.2025).
49. BBC News. (2003, 13 травня). Thousands see Pope shot in Rome. URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/13/newsid_2512000/2512533.stm (дата звернення: 22.02.2025).
50. Bibliografia prac naukowych Karola Wojtyły. The Catholic University of Lublin John Paul II. URL: https://www.kul.pl/bibliografia-prac-naukowych-karola-wojtyly,art_1756.html (дата звернення: 24.04.2025).
51. British Pathé. (1979). TURKEY: POPE JOHN PAUL II ARRIVES AMID STRICT SECURITY ON HIS FIRST VISIT TO PREDOMINANTLY MOSLEM COUNTRY. [Відео]. URL: <https://www.britishpathe.com/asset/240549/> (дата звернення: 02.05.2025).
52. British Pathé. (1981). PAKISTAN: POPE JOHN PAUL ARRIVAL AND GREETING BY THOUSANDS OF FAITHFUL. [Відео]. URL: <https://www.britishpathe.com/asset/181876/> (дата звернення: 05.02.2025).
53. Częstochowa.us. Kardynał Karol Wojtyła w Amerykańskiej Częstochowie. URL: <https://czestochowa.us/pl/karola-wojtyla/kardynal-karol-wojtyla-w-amerykanskiej-czestochowie/> (дата звернення: 22.02.2025).
54. CruxNow. (2017, 13 травня). Fatima has a history with papal assassination attempts. URL: <https://cruxnow.com/global-church/2017/05/fatima-history-papal-assassination-attempts> (дата звернення: 03.02.2025).
55. Dziennik Parafialny. (2014, 2 квітня). Tak Jan Paweł II odchodził do Domu Ojca. URL: <http://dziennikparafialny.pl/2014/2-kwietnia-2005-tak-jan-pawel-ii-odchodzil-do-domu-ojca/> (дата звернення: 19.03.2025).
56. eKAI.pl. Złożenie ciała Jana Pawła II. URL: <https://web.archive.org/web/20110620201336/http://ekai.pl/wydarzenia/watykan/x41290/zlozenie-ciala-jana-pawla-ii/> (дата звернення: 17.02.2025).

57. European Network Remembrance and Solidarity. (2015, 20 листопада). Letter of Reconciliation of the Polish Bishops to the German Bishops. ENRS. URL: <https://enrs.eu/news/letter-of-reconciliation-of-the-polish-bishops-to-the-german-bishops> (дата звернення: 22.02.2025).
58. Gość Niedzielny (krakow.gosc.pl). (2019, 9 лютого). Rodzinka wspominała Wujka ks. Karola Wojtyłę. URL: <https://krakow.gosc.pl/doc/5372976.Rodzinka-wspominala-Wujka-ks-Karola-Wojtyle> (дата звернення: 14.03.2025).
59. Gorbachev Remembers Pope John Paul II. (2005, 2 квітня). Radio Free Europe/Radio Liberty. URL: <https://www.rferl.org/a/1058353.html> (дата звернення: 28.02.2025).
60. EECE: POPE JOHN PAUL II ARRIVES IN ATHENS TO BEGIN HISTORIC PILGRIMAGE THROUGH GREECE. Reuters / Screenocean. URL: <https://reuters.screenocean.com/record/551724> (дата звернення: 24.04.2025).
61. Instytut Pamięci Narodowej (IPN). (2020, 20 квітня). Filip Musiał. Milenium chrztu Polski. Krok na drodze do wolności. URL: <https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/144043,Filip-Musial-Milenium-chrztu-Polski-Krok-na-drodze-do-wolnosci.html> (дата звернення: 27.02.2025).
62. Jan Paweł II – błogosławionym. Katolik.pl. URL: <https://www.katolik.pl/2774,416.druk?s=2> (дата звернення: 27.04.2025).
63. Kuta, C. Mieczysław Kotlarczyk - a teacher and artistic friend of John Paul II. The Person and the Challenges. URL: <https://czasopisma.upjp2.edu.pl/thepersonandthechallenges/article/view/3365/3271> (дата звернення: 02.05.2025).
64. Main events in John Paul II's papacy. (2021, 2 квітня). Times of Malta. URL: <https://timesofmalta.com/article/main-events-in-john-paul-iis-papacy.94653> (дата звернення: 22.02.2025).
65. National Catholic Register. (2014, 27 травня). The Death and Life of Gen. Wojciech Jaruzelski: Another Look. URL: <https://www.ncregister.com/news/the-death-and-life-of-gen-wojciech-jaruzelski-another-look> (дата звернення: 22.02.2025).

66. Parafia św. Floriana. Historia. URL: <https://swflorian.net/historia/> (дата звернення: 12.02.2025).
67. PMedia.pl. Świat: Papież Jan Paweł II pochowany pod Bazyliką św. Piotra. URL: <https://archive.ph/20140305211339/http://www.pmedia.pl/showludzie.php?wid=1304> (дата звернення: 09.02.2025).
68. Pogrzeb papieża Jana Pawła II. PSZ.pl. URL: <https://psz.pl/168-archiwum/pogrzeb-papieza-jana-pawla-ii> (дата звернення: 03.03.2025).
69. Pope John Paul II and the Great Jubilee 2000. Verso Ministries. URL: <https://versoministries.com/pope-john-paul-ii-and-the-great-jubilee-2000/> (дата звернення: 22.02.2025).
70. Porta Polonica. Franz Hengsbach – Pastor of Poles, Bishop and Cardinal. URL: <https://www.porta-polonica.de/en/atlas-of-remembrance-places/franz-hengsbach-pastor-poles-bishop-and-cardinal> (дата звернення: 14.04.2025).
71. RARE FOOTAGE: Watch Pope John Paul II's first words after his election. (2017, 8 квітня). Aleteia. URL: <https://aleteia.org/2017/04/08/rare-footage-watch-pope-john-paul-iis-first-words-after-his-election> (дата звернення: 04.02.2025).
72. The Catholic University of Lublin John Paul II. The Faculty of Philosophy. URL: https://www.kul.pl/the-faculty-of-philosophy%2Cart_13181.html (дата звернення: 22.02.2025).
73. Wojtyla, C. Faith according to saint John of the Cross. San Francisco: Ignatius Press, 1981. URL: <https://archive.org/details/faithaccordingto0000john> (дата звернення: 28.03.2025).
74. Wojtyla, K. Person and Community: Selected Essays. Washington D.C.: Catholic University of America Press, 1999. URL: <https://www.bibliovault.org/p/cua/9780813236780> (дата звернення: 28.02.2025).
75. Wiara.pl. (2021, 24 березня). Ks. Karol Wojtyla – wikary u sw. Floriana. URL: <https://info.wiara.pl/doc/5927611.Ks-Karol-Wojtyla-wikary-u-sw-Floriana> (дата звернення: 22.02.2025).

Відеоматеріали

76. Звільнення континенту: Іван Павло II і падіння комунізму. Kyrios.org.ua.
URL: <https://kyrios.org.ua/movies/documentary-movies/30805-zvilnennia-kontynentu-papa-ivan-pavlo-ii-ta-padinnia-komunizmu.html> (дата звернення: 24.03.2025).
77. Conclave and Election of John Paul I (Albino Luciani) [25.08.1978]. (2023, 10 січня). Caeremoniale Romanum. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=v0De84ObB9U> (дата звернення: 22.02.2025).

ДОДАТКИ

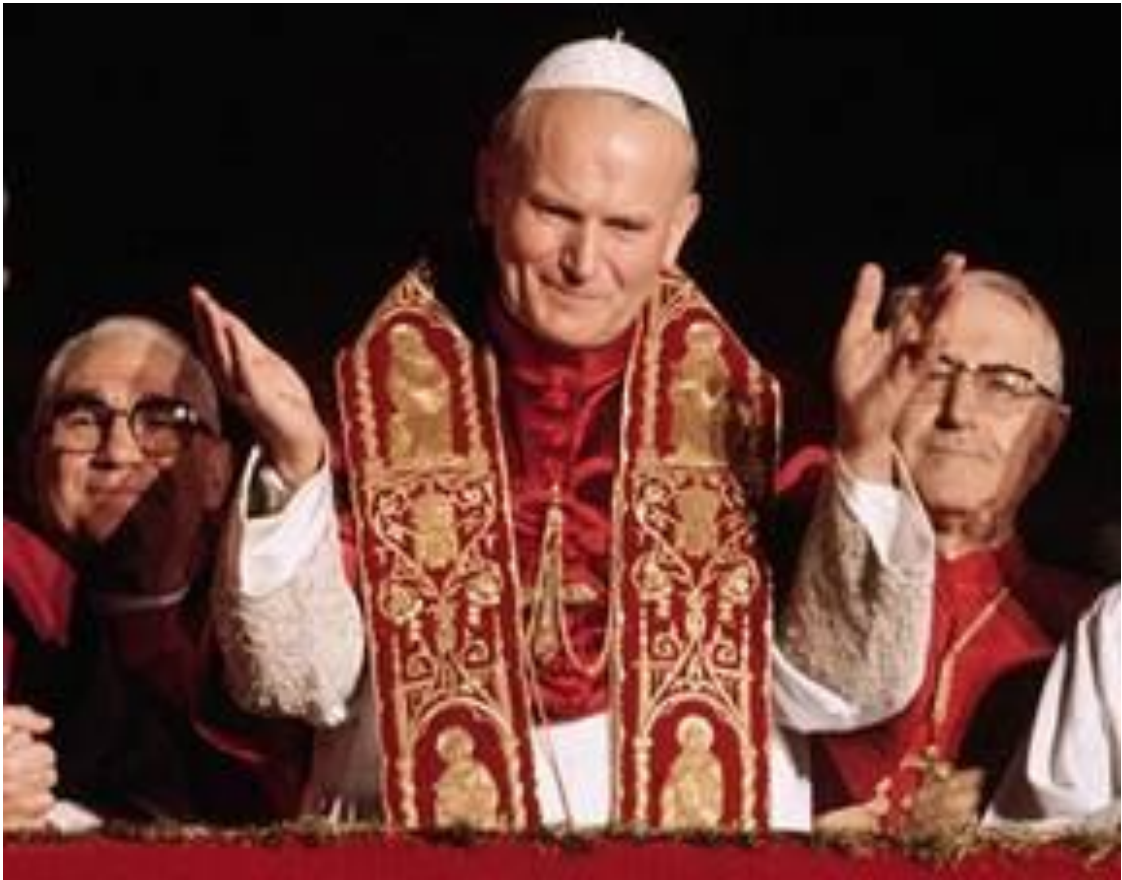
Додаток А**Весільна фотографія батьків Івана Павла II**

Джерело: Коріння – історія родини Войтил. URL:
[https://jp2online.pl/uk/publication/korinnya-istoriya-rodini-
vojtjl;UHVibGljYXRpb246Ng==](https://jp2online.pl/uk/publication/korinnya-istoriya-rodini-vojtjl;UHVibGljYXRpb246Ng==)

Фотографія молодого отця Кароля Войтили

Джерело: Credo. Сорок років тому кардинал Кароль Войтила став папою Йоаном Павлом II. URL:

<https://www.facebook.com/credoua.org/photos/a.302449246460684/1997666000272325/?type=3>

Додаток В**Фотографія новообраного Папи Івана Павла II**

Джерело: Збруч. Обрання Папи Івана Павла II. URL:

<https://zbruc.eu/node/14178>